

«Jeg tænkte mig Finnerne som et Slags Fantefolk»

*Oppfatninger om skogfinner i Norge – fra marginalisering til
assimilering?*

Petter Weldingh

Masteroppgave i historie for lektorprogrammet ved Universitetet i Oslo

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Vår 2021

«Jeg tænkte mig Finnerne som et Slags Fantefolk»

© Petter Weldingh

2021

**«Jeg tænkte mig Finnerne som et Slags Fantefolk». Oppfatninger om skogfinner i Norge
– fra marginalisering til assimilering?**

Petter Weldingh

<http://www.duo.uio.no/>

Tittelen er hentet fra boken «Beretning om Fante- eller Landstrygerfolket i Norge.: Bidrag til Kundskab om de laveste Samfundsforholde» av Eilert Sundt.

Sammendrag

Denne oppgaven undersøker hvordan ulike representasjoner av Finnskogen under den norske nasjonsbyggingen har vært med på å skape oppfatninger om skogfinner og skogfinsk kultur, og i hvilken grad Finnskogen preges av marginalisering og assimilering i perioden 1820-1935. Gjennom å granske folketellinger, reiseberetninger og avisinnlegg viser oppgaven hvordan den nasjonale minoriteten skogfinner ble oppfattet av både myndigheter og den norske allmuen under nasjonsbyggingsperioden i Norge.

Da de nasjonalromantiske strømningene herjet i kjølvannet av 1814 oppsto et mytisk narrativ om et norsk urfelleskap som hadde utviklet seg unisont gjennom historien. Tanken om en norsk ensartethet ga ikke rom for nasjonale minoriteter. Skogfinnene ble sett på som et indre fremmedelement i det norske landskapet, og finnskogskulturen opplevde en periode med marginalisering.

Indre og ytre krefter førte til at skogfinnekulturen opplevde en omveltning i perioden. Gjennom beretninger skrevet av og om et knippe sentrale personligheter og hendelser utforsker oppgaven hvordan skogfinnene først opplevde en kulturell renessanse før et brytningspunkt rundt 1860 gjorde at veien videre gikk mot assimilering og integrering inn i det norske storsamfunnet. Oppgaven peker på norskspråklig undervisning og nye kommunikasjonsårer som to sentrale faktorer i fornorskningen som foregår i perioden ca. 1860 – 1935.

Forord

Noen av reiseberetningene jeg har jobbet med i oppgaven forteller at det å komme til Finnskogen var som å komme til et fremmed land. Slik har jeg tidvis også opplevd dette prosjektet. Jeg har tilbrakt mye tid på Finnskogen i Solør, men gjennom arbeidet med denne oppgaven har jeg fått dykket ned i en historie som jeg tidligere kun hadde sett overflaten av.

Å skrive en masteroppgave under en pandemi har bydd på noen unike utfordringer. Samtidig har jeg hatt noen utrolige støttespillere rundt meg, og jeg er evig takknemlig for familie og venner som har heiet meg i mål. Jeg ønsker først og fremst å rette en stor takk til min veileder, Hilde Sandvik. Din ukuelige optimisme og urokkelige tro på prosjektet mitt har inspirert meg til å holde troen selv. Ditt engasjement og dine kloke tilbakemeldinger har vært uvurderlig. Takk til gutta på kontoret. Dere har vært et sosialt lyspunkt i disse ellers usosiale tider. Takk til Ellen Cathrine Lund for veiledning på epilogen og til Norsk Skogfinsk Museum for svar på mine henvendelser.

Aller sist vil jeg takke min kjære forlovede, Ragnhild. Dine iherdige oppmuntringer, din tålmodighet og din omsorg er uerstattelig.

Blindern, juni 2021.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Problemstilling.....	1
1.2	Avgrensninger	2
	Avgrensninger i rom.....	2
	Avgrensninger i tid.....	3
1.3	Kildemateriale	4
1.4	Sekundærlitteratur	4
1.5	Teori.....	6
1.6	Metode.....	6
2	Folketellingene	8
2.1	Innledning.....	8
2.2	Utfordringer med folketellingene som kildemateriale.....	9
2.3	I kjølvannet av 1814	11
2.4	Finsk fare?	13
2.5	Blikket «oppover»	15
2.6	Konklusjon.....	18
3	Den edle ville	20
3.1	Innledning.....	20
3.2	Reiseskildringer som kildemateriale	21
3.3	Aviser som kildemateriale	22
3.4	Finnskogen og nasjonalromantikken – en brikke som ikke passer?.....	23
3.5	Snakker vi om rasisme?.....	25
3.6	Beretninger fra Finnskogen	26
	Carl Axel Gottlund: Skogfinnenes apostel.....	26
	Eilert Sundt: Fantefolk på Finnskogen?	27
	Anders Ormbergstøl: Korrespondenten fra Sogn.....	29
	Et utvalg avisinnlegg.....	30
3.7	Konklusjon.....	33
4	Skoleverket på Finnskogen	34
4.1	Innledning.....	34
4.2	Språkbruk.....	35

4.3	Lærerne.....	36
	Pål Øyeren.....	36
	Ove Qvale.....	37
4.4	Trongsruden og finnen.....	39
4.5	Konklusjon.....	40
5	Avslutning.....	42
6	Epilog.....	45
6.1	Kjerneelementer i fagfornyelsen.....	45
	Historiebevissthet.....	45
	Kompetansemål knyttet til historiebevissthet.....	46
	Historisk empati, sammenhenger og perspektiver.....	48
	Kompetansemål knyttet til historisk empati, sammenhenger og perspektiver.....	49
	Mennesker og samfunn i fortid, nåtid og framtid.....	51
	Kompetansemål knyttet til mennesker og samfunn i fortid, nåtid og framtid.....	51
6.2	Demokrati og medborgerskap.....	52
	Kilder.....	55
	Litteraturliste.....	60

1 Innledning

Rundt midten av 1500-tallet begynte finske utvandrere å bevege seg fra Savolax i Finland og ned i Sverige. Disse folkene bosatte seg etter hvert i grenseområdene rundt Hedmark i Norge og Värmland i Sverige. I 1620-åra har en liten koloni av finner bosatt seg rundt sjøen store Røgden (finsk: Röytä) i Grue. Finnene brakte med seg skikker og folketro som ikke alltid gikk like godt overens med tidens normer i Skandinavia. Finnene tok også med seg mange av sine kulturelle normer og tradisjoner til Finnskogen. Disse kulturtrekkene favner om alt fra språk til byggeskikk og matlagingstradisjoner. Mange av disse kan vi fortsatt finne igjen i dag. Man kan sågar besøke «Republikken Finnskogen» hver sommer under Finnskogdagene og ta del i mange av disse tradisjonene, eller man kan se på «Spillet om Innvandererne» som følger et par som bosatte seg her i 1624 og tar oss med gjennom historien på Finnskogen. Gjennom 350 år fikk området et sagnomsust rykte, og det skogfinske fellesskapet utvikler etter hvert sin egen identitet. Samspillet mellom den skogfinske identiteten og den norske nasjonalbyggingen er et mangefasettert fenomen hvor fremmedgjøring og integrering har foregått parallelt, men på ulike plan.

I 1999, om lag 400 år etter at de første finnene bosatte seg i de norske grenseområdene, ratifiserte Norge Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter. Det ble utarbeidet en innstilling fra kommunalkomiteen om Nasjonale minoriteter i Norge i tiden som fulgte. Her er skogfinner definert som én av fem nasjonale minoriteter, i tillegg til jøder, kvener, rom og romanifolk. Innstillingen stadfester blant annet at «Regjeringa seier seg òg lei for den fornorskningspolitikken som har råka alle dei nasjonale minoritetane, og vil på staten sine vegner be om orsaking for den måten minoritetane er blitt behandla på.»¹

1.1 Problemstilling

Allerede før jeg bestemte meg for hva denne oppgaven skulle handle om, hadde jeg mine egne oppfatninger om Finnskogen. Noen av dem har jeg fått bekreftet, mens andre har blitt avkreftet. Basert på personlig erfaring vet jeg at mange har hørt om Finnskogen, samtidig som de færreste har en klar formening om hvor, hva eller hvem det innebærer. Mange forbinder fortsatt Finnskogen med andre minoriteter, det være seg samer, kvener eller romani. Andre oppfatninger som går igjen, dreier seg om trolldom, fattigdom og konflikt. Mange av disse

¹ Kommunal- og regionaldepartementet, *Nasjonale minoritetar i Noreg*, nr. 15 (2000-2001):12.

oppfatningene har røtter i tiden før det norske nasjonsbyggingsprosjektet tok til på 1800-tallet. I tiden etter 1814 skjedde det derimot flere endringer som har fått følger for finnskogskulturen. Jeg ønsker derfor å undersøke en hundreårsperiode der forforskningen fant sted. Med dette for øye har jeg kommet frem til følgende problemstilling:

Hvordan har ulike representasjoner av Finnskogen under den norske nasjonsbyggingen vært med på å skape oppfatninger om skogfinner og skogfinsk kultur, og i hvilken grad preges Finnskogen av marginalisering og assimilering i perioden 1820-1935?

På hjemmesidene for Finnskogdagene under fanen som omhandler «Spillet om Innvandrene» heter det at «Spillet skildrer skogfinners innvandring og historie. Folkegruppen ble utsatt for diskriminering, misbruk og utnyttning, de ble møtt med forakt og motstand».² Dette ser ut til å være en ganske gjengs oppfatning både blant skogfinnene selv og fra utenforstående.

Utsagnet er ikke uten grunnlag, men et spørsmål vi bør stille oss er i hvor stor grad dette har vært realiteten, og om dette gjelder alle de skogfinske områdene eller om det enkelte steder har vært større grad av fiendtlighet mellom de to folkegruppene. I Annikken Johansens masteroppgave kan det se ut til at det har vært store forskjeller i de forskjellige områdene der finner slo seg ned, og at nærheten til det norske bondesamfunnet har vært en fremtredende faktor i hvorvidt de to folkegruppene har kommet overens eller ikke.³ Slike forskjeller vil naturlig nok også påvirke hvordan skogfinnene omtales i et gitt område.

1.2 Avgrensninger

Avgrensninger i rom

Denne oppgaven beskjeftiger seg i liten grad med de ulike finnebosetningenes geografiske utbredelse. Tidligere bøker og oppgaver har redegjort mer inngående og mer oversiktlig om disse enn det rammene for denne oppgaven tillater.⁴ Fordi oppgaven undersøker forholdene

² Finnskogdagene. «Spillet om innvandrene» <http://finnskogdagene.no/spillet/>

³ Johansen, «At sådan ukrutt måtte ganske utryddes».

⁴ For gjennomgang av de ulike finnebosetningene, se Annikken Johansen, «'At sådan ukrutt måtte ganske utryddes': om de finske innvandrene på Østlandet på 1600-tallet, og deres møte med det norske bondesamfunnet» (UiO, 2014), <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/42447/Om-skogfinnene.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

mellom skogfinner som minoritet og den norske allmuen, behandles skogfinnene som en enhetlig gruppering. Kildegrunnlaget som behandler disse forholdene dreier seg i stor grad rundt det området som strekker seg fra Våler og Trysil i nord, gjennom Solør og Brandval, til Kongsvinger og Eidskog i sør. Selv om denne strekningen ikke utgjør alle de områdene Finnskogen kan sies å omfatte, er det her hovedsetet for finnskogskulturen ligger. Det finnes spor av finske bosettinger i over 40 kommuner i Innlandet, Viken og Vestfold og Telemark.⁵ Samtidig er de geografiske skillene mer eller mindre overflødige hva denne oppgaven angår, da den befatter seg med kulturelle oppfatninger om skikk, kultur og tilhørighet. Den geografiske avgrensningen er med andre ord sekundær i forhold til de kulturelle avgrensningene.⁶

Ettersom grensen mellom Norge og Sverige har vært stengt under skriveprosessen, falt valget naturlig på å avgrense oppgaven til den norske siden av grensen.

Avgrensninger i tid

Brorparten av forskningslitteraturen som befatter seg med Finnskogen handler enten om migrasjonen fra Finland, de første bosetningene eller generelle kulturtrekk. Mytene om Finnskogen dannes i stor grad i mellom ca. 1550 og 1750, og her startet også dette prosjektet. Etter hvert som arbeidet med kildemateriale skred fremover, fattet jeg dog mer interesse for den identiteten og det fellesskapet som dannes i og etter Carl Axel Gottlunds tid på Finnskogen. Likeledes ble jeg også mer bevisst på at jeg ikke ønsket at oppgaven skulle handle om mytenes opprinnelse så mye som hvordan ulike oppfatninger artet seg i praksis i en tid hvor to samfunn skulle utvikle seg parallelt samtidig som de er på søken etter sine egne identiteter. Gottlunds innflytelse igangsetter en prosess som skal skape en bevissthet om en egen skogfinsk identitet. Omtrent samtidig utvikles det en diskurs om hva som karakteriserer den norske folkesjelen. I en periode på omtrent ett århundre utvikles en holdningsendring både i og om Finnskogen som er verdt å utforske. Med disse faktorene i mente har jeg valgt å avgrense oppgaven til perioden ca. 1820-1935.

⁵ Engen, *Ein stad skal dei så sin rug*, nr 2-2003:34.

⁶ Se mer om disse avgrensningene under avsnittet *sekundærlitteratur*.

1.3 Kildemateriale

Oppgaven baserer seg på en rekke ulike kilder. Med tanke på kompleksiteten som ligger i å skulle danne et helhetlig bilde av den norske befolkningens syn på en liten minoritet, har jeg valgt å bruke både folketellinger, aviser og reiseberetninger. Folketellingenes rolle i denne oppgaven er å kaste lys over hvilke problemstillinger de nasjonale myndighetene mente de skulle få svar på gjennom kategorisering og kvantifisering av finner og kvener innenfor rikets grenser. Jeg har først og fremst benyttet meg av de trykte utgavene av folketellingene, da det er her man finner de tellingsbemerkningene som jeg har basert mye av analysen på. Samtidig er ikke disse kildene nødvendigvis representative for hvordan mennesker på et mer individuelt nivå interagerer med skogfinner. For å få innsikt i dette, har jeg valgt å saumfare aviser som ligger digitalisert på nb.no, da avisene kan sies å vise et mer nedenfra-og-opp-perspektiv, i motsetning til folketellingene. Til slutt har jeg valgt å lete i reiseskildringer fra Finnskogen. Reiseskildringene har en unik verdi i at de er skrevet av mennesker som har hatt et mål om å skulle observere og skildre både det hverdagslige og nære, i tillegg til de større samfunnsmessige strømmingene. I tillegg er disse reiseskildringene skrevet av mennesker som står på utsiden av skogfinnekulturen og ser inn. Sammen med mer generell litteratur om skogfinnekultur utgjør disse kildene et grunnlag for å kunne si noe om hvordan Finnskogen artet seg i det norske sinn.

1.4 Sekundærlitteratur

Tematikken i denne oppgaven har mange fasetter. Temaer som innvandring, nasjonalisme, identitetsskaping og nasjonale minoriteter har alle vært i søkelyset fra habile fagfolk. Finnskogen er heller ikke et ukjent tema i historieskrivingen. I det følgende trekker jeg frem noen verker som har vært sentrale i skriveprosessen.

For å skaffe meg oversikt over hovedtrekkene i den skogfinske historien og den skogfinske kulturen har jeg brukt flere oversiktsverk. De to første bindene i Norsk innvandringshistorie, *I kongenes tid* og *I nasjonalstatens tid* har vært særs nyttige i denne prosessen.⁷ Hvert av disse bindene har kapitler som retter søkelyset mot skogfinner, henholdsvis «Over Kjølén» i bind én og «Skogfinnene – en stat i staten?» i bind to. Det sistnevnte, skrevet av Einar Niemi, har

⁷ Opsahl og Sogner, *I kongenes tid, 900-1814*; Niemi, Myhre, og Kjeldstadli, *I nasjonalstatens tid, 1814-1940*.

gitt meg god innsikt i den aktuelle perioden, samt klarhet i noen essensielle skiller mellom skogfinner og kvener.

Det Skogfinska kulturarvet er også et godt oversiktsverk som har samlet sentrale aspekter ved skogfinsk kultur på både svensk og norsk side av grensen. Boken er utgitt av FINNSAM. FINNSAM, Finnbygder i samverkan, er en organisasjon som jobber spesielt med skogfinsk kultur og historie.⁸ Organisasjonen er et samarbeid som strekker seg over på den svenske siden av grensen, og selv om jeg har tatt utgangspunkt i den norske siden har jeg hatt glede av å se de større perspektivene som boken representerer. Jeg har hatt nytte av boken i forbindelse med kontekstualisering og generelle opplysninger om skogfinsk kultur. Mange av bidragsyterne er knyttet til lokale museer og historielag, og har nær kjennskap til tematikken.

Thor Ola Engens «*Ein stad skal dei så sin rug*» er et annet sentralt verk jeg har benyttet meg av i denne oppgaven.⁹ Dette forskningsprosjektet er etter alle solemerker det mest dyptgående enkeltarbeidet som har blitt gjennomført i forbindelse med finnskogskulturens akkultureringsprosess inn i det norske samfunnet. Engen foreslår et skille mellom den generelle skogfinske kulturen som man brakte med seg fra Finland og en mer spesifikk finnskogskultur som bærer preg av sameksistens mellom to kulturfelleskap over tid. Det er spesielt den sistnevnte av disse jeg ønsker å utforske i denne oppgaven, men finnskogskultur oppstår naturligvis ikke uten skogfinsk kultur, og de vil således være umulig å skille fullstendig fra hverandre. «*Ein stad skal dei så sin rug*» er et bidrag som er ment å fremme mer forskning på feltet skogfinner, jamfør stortingsmeldingen om nasjonale minoriteter.¹⁰

Boken *Faktisk talt* har gitt meg et godt grunnlag for undersøkelsen av folketellingene.¹¹ Fremfor alt har kapitlet «Å telle de andre» vært verdifullt i denne prosessen. Kapitlet har samlet opplysninger om «de andre», de som falt utenfor normalen i folketellingene. Skogfinnene falt under denne kategorien, riktignok omtalt som kvener. «Å telle de andre» stiller gode spørsmål til folketellingen og har en ryddig gjennomgang av de etniske og nasjonale «blandingsforholdene» som folketellingene opererer med.

⁸ Bladh mfl., *Det skogfinska kulturarvet*.

⁹ Engen, *Ein stad skal dei så sin rug*.

¹⁰ Kommunal- og regionaldepartementet, *Nasjonale minoriteter i Noreg*.

¹¹ Lie og Roll-Hansen, *Faktisk talt*.

1.5 Teori

Et sentralt spørsmål i denne oppgaven handler om fellesskapet Finnskogen. Skogfinnene fikk aldri noen egen offisiell nasjon, ei heller en egen kommune. Fra et mer uoffisielt perspektiv kan vi kjenne igjen en del av de samme strømningene som kjennetegnet den norske nasjons- og identitetsbyggingen i den samme perioden. For å skaffe meg noen perspektiver på hva en nasjon er, har jeg valgt å lene meg på Benedict Andersons teorier i «Forestilte Fellesskap».¹²

For å forstå noen av forholdene mellom minoritet og majoritet i det norske samfunnet, har jeg sett til flere fagfelt. Blant annet ser jeg på en del kildemateriale i lys av teorien om «den edle ville» eller «the noble savage».¹³ Begrepet er ofte brukt i andre fagdisipliner enn historie, blant annet antropologi og etnografi, men kjernen av begrepet ligger likevel i den historiske konteksten. Dette vil jeg gå nærmere inn på i kapitlet «Den edle ville».

Begrepet «den edle ville» er også sterkt knyttet til diskursen om rasisme. Rasismediskursen er av natur et betent fagområde, men jeg våger å påstå at Ali Rattansis «Racism»¹⁴ er et respektabelt utgangspunkt for den overflatediskusjonen jeg utfører i oppgaven.

1.6 Metode

For å analysere meningers og oppfatningers kontekst og virkning har jeg måttet finne noen metodiske framgangsmåter som tillater meg å undersøke forhold «utenfor boksen». Med dette for øye har jeg valgt å benytte meg av to metodiske tilnærminger, nærmere bestemt *representasjonsanalyse* og «å rette blikket oppover».

Hvordan vi velger å framstille eller å representere et tema kan få historiske følger.

Representasjoner finnes i mange former, slik som tekster, bilder eller til og med kostymer. En historiefaglig metode for å undersøke slike representasjoner kalles gjerne *representasjonsanalyse*. Representasjonsanalysens mål er ikke felle dom over hvorvidt en representasjon er sann eller ikke, men heller å studere selve representasjonen i et historisk lys. «Det sentrale med representasjonsanalyse er dermed *historisering* av ulike framstillinger».¹⁵

¹² Anderson, *Forestilte fellesskap*.

¹³ Ellingson, *The Myth of the Noble Savage*.

¹⁴ Rattansi, *Racism*.

¹⁵ Andresen mfl., *Å gripe fortida*, 110–14.

Representasjoner av andre mennesker og kulturer sett fra utsiden er kanskje det mest vesentlige forskningsfeltet hvor representasjonsanalysen blir brukt. Metoden har vært spesielt fremtredende innenfor postkoloniale studier, som ofte befatter seg med motsetningene mellom «oss» og «dem».¹⁶ Representasjonsanalysen stiller gjerne spørsmål om hva som er formålet med en fremstilling, og ikke minst hvilke effekter de har hatt.¹⁷

I kapitlet *Om å bruke Foucault*, demonstrerer Espen Schaanning nytteverdien av å «forske oppover».¹⁸ Schaanning peker på Foucaults «Viljen til viten» for å forklare hva som ligger i å «forske oppover». Metoden Schaanning beskriver handler om å «undersøke hva vitensprodusentene sier og gjør i møte med sine vitensobjekter».¹⁹ I denne oppgaven er «Vitensprodusentene» en uensartet gruppe mennesker. De varierer fra statistikerne som metodisk og omhyggelig nedtegnet oversikter om skogfinnene, til utforskende vandrere som av ulike årsaker ville observere kulturen på kloss hold. Den metodiske tilnærmingen i denne oppgaven bygger på en slik «oppover-rettet» utforskning. Kildene knyttes således til mer omfattende samfunnsstrømninger ved å se nærmere på kontekst og opphav. Schaanning påpeker at slike undersøkelser gjerne ikke tar hensyn til epistemologiske og normative spørsmål, altså forsøker de ikke å svare på om vitensprodusentene har opptrådt rett eller galt.²⁰ I denne oppgaven streber jeg også etter å holde en slik linje. Samtidig krever problemstillingen at enkelte beskrivelser, ord og uttrykk blir vurdert som positive eller negative holdningsmarkører. Disse aspektene ved oppgaven heller over mot diskursanalysen. I *Diskursanalyse i praksis* skriver Hitching og Veum at «all tekst- og meningsskaping som foregår innenfor ulike sammenhenger i samfunnet vårt, virker inn på hvordan vi tenker, forstår og oppfatter ulike fenomener i verden.»²¹ I lys av dette har det vært naturlig å analysere noen språklige elementer og se sammenhenger i positive og negative ordelag. I et forsøk på å forstå og belyse flere aspekter ved samspillet mellom skogfinner, den norske allmuen, nasjonsbygging og mediebruk har jeg valgt å benytte meg av kvalitative kildetolkningsteknikker.²² Dette har vært særlig nyttig i forbindelse med å se sammenhengene mellom tekst, opphavsperson og kontekst.

¹⁶ Andresen mfl., 110–14.

¹⁷ Melve, *Historikerens arbeidsmåter*, 110–14.

¹⁸ Schaanning, «Om å bruke Foucault».

¹⁹ Schaanning, 91.

²⁰ Schaanning, 91.

²¹ Hitching, Nilsen, og Veum, *Diskursanalyse i praksis*, 11.

²² Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var*, 183.

2 Folketellingene

2.1 Innledning

I dette kapitlet ønsker jeg å utforske hva vi kan lese om synet på skogfinner gjennom folketellingene fra perioden 1835-1930. Hensikten med folketellingene var å kvantifisere rikets innbyggere, og ved å undersøke hvilke kategoriseringer som ble brukt kan en se hvilken informasjon myndighetene var på jakt etter. Språk, etnisk identitet og nasjonalitet ble registrert i denne perioden. Innledningsvis vil jeg redegjøre for noen politiske og kulturelle strømninger i perioden, med vekt på myndighetenes forhold til innvandrere, utlendinger og andre mennesker som falt utenfor tidens normer, i tillegg til enkelte sikkerhetspolitiske vurderinger. Jeg vil særlig legge vekt på de språklige valgene som er tatt av statistikerne. Det er for eksempel et betydelig skille på å registrere «nasjonalitet» og å registrere «rase» og «raseblanding».

Hva slags informasjon har blitt hentet ut om finner i Solørdistriktet? Etter å ha gjennomgått folketellingene fra henholdsvis 1835, 1845, 1855, 1865, 1875, 1891, 1900, 1910, 1920 og 1930 kan vi se flere interessante utviklinger. I folketellingen fra 1835 finnes det ingen egne tabeller for ikke-norske etnisiteter eller nasjonaliteter. Hverken kvener, finner, lapper eller samer nevnes i denne folketellingens overordnede rapport. Dette endret seg med fornorskningspolitikken fra 1860-tallet. Dette vil jeg komme nærmere inn på senere i kapitlet.

Jeg har valgt å ikke fokusere på selve tallene for befolkningen i Solør. En av grunnene til dette er de utfordringene som følger med tellingskretsene, som jeg skriver om i neste avsnitt. En annen grunn er at brorparten av det materialet som er relevant for oppgaven slett ikke ligger i tallene, men i innledningene, notisene og avklaringene som ligger vedlagt i mange av folketellingene. Disse tekstene blir spesielt interessante når jeg skal rette blikket «oppover», mot de som foretok tellingene. I disse avsnittene finner vi avklaringer på hva en finne eller kven er eller ikke er. Det at byråkratiet, ikke minoritetene, konstruerer disse identitetene er interessant nok i seg selv. Enda mer interessant er det kanskje å observere hvordan disse identitetsmarkørene endres over tid. Med avklaringene følger også en del retorikk og slutninger som jeg vil se på.

2.2 Utfordringer med folketellingene som kildemateriale

Som en følge av at folketellingene, med noen unntak, har blitt gjennomført med ti års mellomrom, er det flere store endringer fra folketelling til folketelling. Det skjer blant annet endringer i grensene på de forskjellige tellingskretsene, for eksempel teller man «Solør og Oudalen» som et eget fogderi i 1835²³, mens folketellingen i 1865 opererer med «Solør Fogderi».²⁴ Mange av tellingene skiller videre på sogn og prestegjeld. I området jeg har undersøkt er disse sognene eller prestegjeldene ofte gruppert forskjellig fra telling til telling. For eksempel har man i 1845 gruppert «Hof hovedsogn» innunder «Grue Præstegjeld», mens «Hofs Præstegjeld» står som en egen post.²⁵ Tellingene opplyser heller ikke om hvilke kretser det har blitt foretatt endringer i. Disse endringene gjør det utfordrende å se på generelle befolkningsutviklinger i Solør-området, men vi kan likevel se på antallet finner som blir registrert i området, da denne kategoriseringen er skilt ut i de nyere tellingene.

Ettersom finner og kvener blir skilt ut i tellingene, skulle man tro at befolkningsendringer og hvem som ble registrert som finne eller kven over tid skulle være lette å se. Det er tre andre faktorer som gjør at dette er vanskelig å gjøre med noen særlig sikkerhet. For det første er tellingene gjennomført og skrevet inn av forskjellige mennesker. Disse menneskene kan ha hatt forskjellige tolkninger av hva som kjennetegner en finne. Lie og Roll-Hansen forklarer at instruksene ikke forklarte hvordan samer og kvener skulle defineres av tellerne, og «Man antok åpenbart at tellerne visste hva en ‘lapp’ eller ‘finn’ var ut fra ytre kjennetegn når man traff på ham».²⁶ For det andre har tellingsinstruksene variert med hensyn til hvilke egenskaper som skal vektlegges. Er det språk eller «avstamning» som skal veie tyngst? For det tredje er tellingene basert på en stor grad av selvrapporing. De samfunnsmessige strømmingene i tiden har sannsynligvis hatt en stor innvirkning på denne selvrapporingen. Med dette mener jeg at fornorskningspolitikken medførte visse ulemper ved å identifisere seg som finsk og visse fordeler med å registrere seg som norsk. Som en konsekvens av disse momentene ser vi at det forekommer usannsynlig store svingninger mellom noen av tellingene. Det fremste

²³ Det Kongelige Finants-, Handels- og Told-Departement, «Tabeller over Folkemængden i Norge den 28de November 1835».

²⁴ Departementet for det Indre, «Resultaterne af Folketællingen i Norge i Januar 1866».

²⁵ Departementet for det Indre, «Tabeller over Folkemængden i Norge den 31te December 1845 samt over de i Tidsrommet 1836-1845 Ægteviiede, Fødte og Døde».

²⁶ Lie og Roll-Hansen, *Faktisk talt*, 140.

eksempelet på slike svingninger ser vi i den store diskrepansen mellom rapporterte finner i 1891 (855 personer) og i 1910 (30 personer).²⁷ På grunn av den påfallende store uoverensstemmelsen har jeg viet dette tilfellet mer oppmerksomhet senere i kapitlet.

Fra et nåtidsperspektiv oppleves det kanskje litt merkelig at man ikke benyttet seg av etnonymet «skogfinner» i folketellingene, i og med folketellingene representerer den mest omfattende offentlige kildebasen om skogfinner fra tidsperioden. Mange av kildene i denne oppgaven, spesielt aviser og reisebøker, har vist at etnonymet «skogfinner» er relativt utbredt utover på 1800-tallet. På tross av dette benyttes ikke etnonymet «skogfinner» i folketellingene. Mellom 1845 og 1891 benyttes enten «qvæner» eller «kvæner». Mellom 1891 og 1910 benyttes benevnelsen «finner (kvæner)». I 1920 og 1930 kategoriseres skogfinner som «kvenner». Sett i et nasjonalt perspektiv er det ikke til å komme unna at skogfinnene var og ble en marginal gruppe, og at en sammenslåing av de to gruppene rett og slett gjorde jobben med å føre statistikk enklere. I tillegg kan man peke på at skillene mellom de to gruppenes opphav, både geografisk og språklig, var relativt små. På den annen side opererte de som to adskilte fellesskap som etter hvert livnærte seg på forskjellige måter og hadde vidt forskjellige migrasjonsmønstre. I *Norsk innvandringshistorie* påpekes det at det først og fremst er myndighetene som bruker kven-begrepet som en felles betegnelse på det to gruppene, og at «Folk flest skilte mellom 'kvenene' i nord og 'finnene' i sør.»²⁸

I senere tid, og kanskje spesielt etter etableringen av de nasjonale minoritetene i 1999, har forskningen på nasjonale minoriteter bestrebet å benytte seg av såkalte «inngruppe»-betegnelser som for eksempel «same». «Same», fra ordet «sapmi», beskriver både det geografiske besetningsområdet og folkegruppen. «Utgruppe»-betegnelser er derimot betegnelser som defineres fra eksterne aktører. «Lapp» og «finn» er eksempler på «utgruppe»-betegnelser.²⁹ Skogfinnene selv har naturlig nok brukt «skogfinner» som «inngruppe»-betegnelse i nyere tid. Tidvis har skogfinnene også brukt «inngruppe»-betegnelser som har sterkere røtter i moderlandet. «Lantalainen» (flertall: lantalaiset), som betyr «jorddyrker», er et eksempel på dette. Lantalainen-begrepet ble etter hvert adoptert av andre og brukt

²⁷ Det statistiske Centralbureau, «Folketællingen i Kongeriget Norge 1 Januar 1891. Folkemængde fordelt efter Nationalitet, Fødested og Trosbekjendelse. Blinde, Døvstumme og Sindssyge. Ægteskaber mellem Nærbeslægtede. Navnefortegnelse over Personer, 95 Aar og derover.»; Det statistiske centralbyraa, «Folketællingen i Norge 1 December 1910. Andet hefte. Finner og lapper. Hjemvendte norsk-amerikanere. Dissentere. Blinde, døve og sindssyke.»

²⁸ Niemi, «Skogfinnene», 112.

²⁹ Det Nordiske historikermøte, *Rapporter til den 20 nordiske historikerkongres, Reykjavik 1987*, 2:59–62.

nedlatende, og skogfinnene gikk over til å bruke «suomalainen» (flertall: suomalaiset) etter det finske navnet på Finland.³⁰

2.3 I kjølvannet av 1814

Folketellingen fra 1835 nevner ikke skogfinner («kvener»), mens man i senere folketellinger har gått møysommelig til verks for å føre statistikk over skogfinner og andre minoriteter. Et grunnleggende spørsmål bør derfor være *hvorfor begynte myndighetene en systematisk kartlegging av skogfinnebefolkningen utover på 1800-tallet?* Vendingen som forekommer over de neste tiårene henger naturlig nok sammen med tidens politiske tankegods hva angår både innenriks- og utenriksanliggender. I dette underkapitlet presenterer jeg noen av de politiske forutsetningene for fornorskningspolitikken som blomstrer opp rundt 1860.³¹

Det var mange samfunnsforhold å ta hensyn til da den norske grunnloven skulle skrives. Et av disse var hvordan Norge skulle forholde seg til mennesker fra andre nasjoner eller med andre livssyn. Dette resulterte blant annet i Grunnlovens paragraf to, den såkalte Jødeparagrafen, som fikk stå frem til den ble opphevet i 1851. På tross av den strenge lovgivningen bar ikke Norge spesielt preg av fremmedfiendtlighet overfor innvandrere eller etniske minoriteter i de første tiårene etter Eidsvollsforsamlingen. På den annen side hersket det noe tvil om nøyaktig hvem som skulle klassifiseres som nordmenn og hva som eventuelt skulle til for å bli det. Einar Niemi påpeker at debatten om jøder fikk en utvidet dimensjon som også satte spørsmål ved hvordan Norge skulle forholde seg til dissenter og minoritetsgrupper.³² Niemi fastholder at Norges politikk overfor innvandrings- og minoritetsgrupper forble relativt sett liberal utover på 1800-tallet, men skriver samtidig at «til tross for det liberale regimet ble det nå gradvis utviklet en politikk overfor de etniske minoritetene som tok sikte på å integrere dem i riket på nasjonalstatens premisser.»³³ Politikken som Niemi skisserer her er det som i senere tid er blitt kjent som fornorskningspolitikken. På grunn av nasjonsbyggingen som foregikk i Norge henger

³⁰ Niemi, «Skogfinnene», 112.

³¹ Det opereres med ulike tidfestinger av fornorskningspolitikken. Jeg har valgt å forholde meg til Norsk innvandringshistorie, se: Niemi, «Kapittel 1: Regimeskifte, innvandrere og fremmede», 11.

³² Niemi, 11–12.

³³ Niemi, 11.

grunnlaget for fornorskningpolitikken tett sammen med det kulturelle og det teoretiske landskapet i perioden, i tillegg til de rent politiske utviklingene.

I Grunnloven ble det fastslått bestemmelser om stemmerett, valgbarhet, embetsstillinger og naturalisering. Spesifiseringen av embetsstillinger hadde som mål å hindre at den sterke danske involveringen i den norske embetsmannsstaten skulle fortsette etter bruddet mellom Norge og Danmark. Utover dette defineres ikke hvem som var eller ikke var norske borgere. I praksis fikk de fleste innvandrere statsborgerskap etter å ha hatt fast opphold i landet i tre år, etter det såkalte «domisil-prinsippet». Etter statsborgerskapsloven av 1888 overtok «avstammingsprinsippet» («jus sanguinis»). I praksis betød overgangen til «avstammingsprinsippet» at norsk statsborgerskap var avhengig av enten foreldres statsborgerskap eller ervervelse gjennom ekteskap.³⁴ Med andre ord hadde det norske statsapparatet utviklet en tydeligere proteksjonisme rundt det norske statsborgerbegrepet mot slutten av 1800-tallet, og forsøkte å verne om den norske ensartetheten som mange hadde forsøkt å fremheve gjennom mange tiår preget av nasjonalromantikk og nasjonsbygging.

På grunn av ønsket om å verne om den norske ensartetheten ble etter hvert de etniske minoritetene mer lagt merke til. Ettersom Norge på 1800-tallet hadde en høy grad av ensartethet ble det også etter hvert mer tydelig hvilke elementer som stakk seg ut fra det relativt homogene storsamfunnet. På den annen side ble minoritetene i stor grad ignorert av styresmaktene fram til 1845, hvor de for første gang spesifiseres i en folketelling. For å svare på spørsmålet om hvorfor man begynte å telle minoritetene, er det betimelig å først spørre seg om hvorfor de ble ignorert i stor grad i tiden mellom 1814 og 1845. Einar Niemi peker på fire grunner til at minoritetene kunne bli oversett. Den første grunnen handler om, som vi har vært inne på, at minoritetene utgjorde relativt små folkegrupper i en ellers ensartet befolkning. På nasjonalt nivå var disse gruppene rett og slett marginale. For det andre var minoritetenes bosettingsområder perifere i forhold til makthaverne i landet, og dermed lite synlige sett fra for eksempel Christiania. For det tredje ble de fleste innvandrere i perioden ikke ansett som «fremmede», og for det fjerde speilet forestillingen om ensartethet mål og ønsker for nasjonsbyggingen.³⁵ Med andre ord var det i den unge nasjonens interesse å la «unntakene»

³⁴ Niemi, 17.

³⁵ Niemi, 22.

fra den norske ensartetheten forbli i periferien. Rundt midten av århundret bestemmer myndighetene seg likevel for å slutte å se mellom fingrene når det kommer til disse gruppene.

2.4 Finsk fare?

Selv om Norge var en ung nasjon hvor nasjonsbyggingen og nasjonalromantikken sto i full blomst, betød ikke dette at verden hadde stoppet opp utenfor Norges grenser. Faktisk kom landegrensene til å bli en form for aktør i den utviklingen som fører til omfattende registrering og assimilering. Nasjonalismen var også på fremmarsj i Finland. Benedict Anderson skriver at nasjonalisme bygger på et «forestilt fellesskap». Dette fellesskapet dannes med grunnlag i de tingene som en gruppe mennesker har til felles. Typiske fellesnevnerer er tilhørighet innenfor den samme landegrensen, felles språk eller en oppfatning om at man har den samme avstamningen, at man er en del av et folk som har utviklet seg i den samme retningen gjennom historien.³⁶ Som vi har sett kunne skogfinnene lenge fly under radaren nærmest som en inngiftet slektning som på tross av sitt opphav ikke utgjorde noen trussel for familiefellesskapet. En omveltning i Finland kan ha vært med på å endre dette bildet.

Mellom 1809 og 1917 fungerte Finland som et storhertugdømme under Russland. I denne perioden nøyte Finland en stor grad av autonomi, og utviklet på samme måte som Norge en oppfatning om et nasjonalt fellesskap. Slik Sveriges utenrikspolitikk de facto var Norges utenrikspolitikk var Russlands utenrikspolitikk i det store og det hele også Finlands.³⁷ I frykten for finsk-russisk innflytelse ble norske myndigheter utover på 1800-tallet mer og mer bevisste de finske koblingene i minoritetsgruppene. Einar Niemi påpeker at statsapparatet ble mer bevisst på de gruppene som oppholdt seg i umiddelbar nærhet til svenskegrensen. Det er rimelig å anta at dette omfatter skogfinnene, i og med at *deres* «forestilte fellesskap» i stor grad strakk seg innover i de Värmlandska skoger.

Noen grupper var også «grensevandrere», noe som skapte ekstra oppmerksomhet fra myndighetenes side. (...) For *integrasjonen* av den unge nasjonalstaten ble disse minoritetene derfor et problem, i første omgang først og fremst kulturelt, i neste omgang også *sikkerhetspolitisk* da de delvis holdt til i grenseområder som ble oppfattet som «utsatte», mot Sverige i sør og mot Finland og Russland i nord.³⁸

³⁶ Anderson, *Forestilte fellesskap*, 15–46.

³⁷ Eriksen og Niemi, *Den finske fare*, 26.

³⁸ Niemi, «Kapittel 1: Regimeskifte, innvandrere og fremmede», 23.

Ifølge Niemi fikk altså folketellingene en ny dimensjon som skulle omfatte trusselvurdering i tilfelle Norge skulle komme på kant med sine naboland og minoritetene skulle komme på tanker om at deres røtter var mer verdifulle enn deres nåværende hjemland. Det tenkte trusselnivået var betydelig større i nord enn i Solør. Skogfinnene var tross alt en svært liten gruppe i forhold til kvenene og samene i nord, og ikke minst var skogfinnene nærmere en full integrering inn i det norske samfunnet. Niemi trekker fram at skogfinnene, med Carl Axel Gottlund i spissen, sørget for at den lille gruppen i Solørs dype skoger hadde blitt stemplet som et noe usikkert kort: «For skogfinnene utløste et forsøk på etnisk og kulturell organisering på Finnskogene reaksjon fra myndighetenes side, med skjerpet årvåkenhet overfor dem som utfall».³⁹ På tross av disse utsagnene har Niemi (i samarbeid med Knut Einar Eriksen) valgt å avskjære skogfinnekulturen helt i *Den finske fare*.⁴⁰ Jeg har heller ikke funnet annen litteratur som underbygger at skogfinnekulturen i noen særlig grad ble ansett som en sikkerhetspolitisk trussel i perioden. Det er et ubestridelig faktum at folketellingene kategoriserer skogfinnene som kvener. Det er også riktig, som Einar Niemi skriver, at Nils Vibe Stockfleth antakeligvis er den første som på bred basis frontet at kvener og skogfinner var av samme folkeslag, og at dette kan ha påvirket myndighetenes kategoriseringsvalg.⁴¹ På den annen side kan assimileringspolitikken overfor skogfinner også hatt grunnlag i et genuint ønske om å integrere skogfinnene inn i det norske fellesskapet. Ved å lære skogfinner å kommunisere muntlig og skriftlig på norsk kunne de delta i samfunnets informasjonsflyt, noe som kunne komme begge fellesskap til gode. Dette argumentet er på ingen måte et forsøk på å tilgi den unødvendig harde fornorskningspolitikken som ble ført. Samtidig vil jeg påstå at bakgrunnen for assimilasjonspolitikken overfor skogfinner har flere nyanser enn Gottlunds rørelse på 1820-tallet og en idé om brorskap mellom skogfinner og kvener.

³⁹ Niemi, 27.

⁴⁰ Eriksen og Niemi, *Den finske fare*.

⁴¹ Stockfleth, *Bidrag til Kundskab om Qvænerne i Kongeriget Norge*, 53–54; Niemi, «Skogfinnene», 109; Stockfleths utgivelse gjengir Sorenskriver Krafts topografiske beskrivelse av Norge, se: Kraft, *Topographisk-Statistisk Beskrivelse over Kongeriget Norge af Jens Kraft.*, 501–3.

2.5 Blikket «oppover»

I underkapittel 1.6, metode, forklarer jeg hvorfor det kan være nyttig å rette blikket «oppover» i historisk forskning. I det følgende er det nettopp det jeg skal forsøke å gjøre. Som jeg har demonstrert, er det mange utfordringer ved å bruke de utvalgte folketellingene som kilder. Disse utfordringene er spesielt knyttet til hvordan man telte skogfinner. I stedet for å begi meg ut på et dypdykk i lokal topografi over fogderier, prestegjeld, sogn og sorenskriverier, velger jeg heller å utforske de spørsmålene som lå til grunn for å telle skogfinner i utgangspunktet. I denne delen av oppgaven vil jeg fremlegge noen av forklaringene og instruksene som følger folketellingene, og analysere disse.

Folketellingen fra 1920 forklarer litt om hva slags system man hadde for å telle «finn-
kvenene», samt noen oppklaringer om tidligere uoverensstemmelser:

Som norske er regnet alle norskblandede som talte norsk og halvparten av de norskblandede som talte både finnemål og kvensk. (...) Uoverensstemmelsene med tidligere tellinger skriver sig også fra, at man tidligere undtagen i 1891 hadde én tellingsliste for hver husholdning. For personer av blandet rase blev den gang anført «blandet». (...) Men for henimot halvparten av alle personer med blandet avstamning var avstamningen ukjent. Disse blev da gruppert efter sproget ved bestemmelsen av nasjonalitet. (...) Fordelingen efter sprogforhold har mange ulemper. For det første kan der lettere forekomme feilaktige oppgaver over sprogforhold enn over avstammingsforhold.⁴²

Videre viser redegjøring for systematiseringen at man har valgt å dele de «blandede» ved å kalle halvparten av de «norsk-blandede» og halvparten av de «finn-blandede» henholdsvis norske eller finske. Dette forklares med at det «skulde komme den gamle inndeling så nær som mulig».⁴³ Med andre ord har de manipulert tallene for å jevne ut den føromtalte uoverensstemmelsen mellom folketellingen 1891 og 1910. Om denne uoverensstemmelsen står det også forklart «at det delvis er de samme personer som har svart på spørsmålet på forskjellig måte ved de to tellinger»⁴⁴ Samtidig vedkjenner statistikerne seg at det har blitt mye vanskeligere «å fastslå til hvilken rase de forskjellige personer skal henregnes efter sin

⁴² Det Statistiske Centralbyrå, «Folketellingen 1920 fjerde hefte».

⁴³ Det Statistiske Centralbyrå.

⁴⁴ Det Statistiske Centralbyrå.

avstamning» ettersom det «litt etter litt [har] foregått blandinger».⁴⁵ Dette til tross hevdes det at feilmarginen i tellingene ble enda større dersom man telte etter språk. Språket kunne man tross alt lære seg, men forfedrene dine er og blir de samme. Målet med tellingen ser derfor ut til å ha vært å oppdrive de «interne» egenskapene som gjorde deg til noe annet enn norsk, de faktorene som ikke kan endres, altså avstamning. Riktignok var språket fortsatt tungen på vektskålen dersom «avstamningen» var vanskelig å fastslå med sikkerhet. I dette øyemed satte man opp skjemaer med to ekstra kolonner i folketellingene for Finnskogen, nettopp for å fastslå nasjonalitet og språk. Skjemaene med to ekstra kolonner vises tydelig i Digitalarkivets publisering av de håndskrevne originalversjonene med tellernes utfylte skjemaer.⁴⁶ Dette viser at statistikerne i Centralbureauet mente at språk var en avgjørende faktor i måling av samfunnstilhørighet. «Centralbureauet var noe mer enn et sentralt summerings- og trykningskontor i minoritetsspørsmålet. Det var herfra retningslinjene for hva en same og en kven 'egentlig' var, ble lagt».⁴⁷

En person med finsk blod i årene som snakket norsk og oppførte seg deretter kunne etter noen generasjoner regnes som norsk. Følgelig viser også tellingsrapportene fra perioden mindre fokus på skogfinner enn samer og kvener lengre nord. I innledningen til fjerde hefte av folketellingsrapporten i 1920 har hr. cand. oec. Henrik Palmstrøm presisert hvilke fylker man finner kvenebosettinger i. Hr. Palmstrøm nevner skogfinnerne kun i en bisetning: «De siste hører hjemme i Grue, og er – når undtas at de stammer fra innvandrede finnlendere – helt å regne som norske»⁴⁸ Sett med nåtidsøyne leser dette siste sitatet som et kompliment med negativt fortegn, og kunne passet like fint i kapitlet om den edle ville. Ikke bare er de nå helt å regne som norske, de er også utelatt fra alle bemerkninger i uttalelsen fra rendriftsinspektør Kristian Nissen som følger med folketellingen i 1920. Det er i seg selv kanskje ikke så bemerkelsesverdig, men rendriftsinspektøren skriver spesifikt i uttalelsen at «Til oppgavene for *Vest-Agder, Telemark og Buskerud fylker* har jeg ikke noget å bemerke.»⁴⁹ Verken Solør eller Hedmark står nevnt med et ord. Det kan selvsagt være at herr Nissen har glemt å føre inn Hedmark, men det er tvilsomt. Det vil være lett å avfeie dette som et null-funn, men det er likevel verdt å merke seg. For å kontekstualisere dette vil jeg vise til det Dag Raaberg,

⁴⁵ Det Statistiske Centralbyrå.

⁴⁶ Se for eksempel «Folketelling 1900 for 0423 Grue herred», 2006 Her er det verdt å merke seg at 426 av 429 talte «finner (kvæner)» er oppført som «væsentlig eller udelukkende norsktalende». I 1920 og 1930 er samtlige telte oppført norsktalende.

⁴⁷ Lie og Roll-Hansen, *Faktisk talt*, 136.

⁴⁸ Det Statistiske Centralbyrå, «Folketellingen 1920 fjerde hefte».

⁴⁹ Det Statistiske Centralbyrå.

direktør ved Norsk Skogfinsk museum, skriver i «Innsyn i kvensk historie og kultur». Her skriver Raaberg «[når vi] merker oss alt som *ikke* blir sagt og skrevet, merker oss det som blir utelatt fra møtereferater og rapporter fra storsamfunnets side over tid, nedfeller det seg et tydelig mønster som dokumenterer målrettet, systematisk motarbeidelse».⁵⁰ Riktignok er sitatet skrevet med hensyn til en mer moderne kontekst, men Raaberg peker også bakover mot en tradisjon for å ignorere og ekskludere skogfinner. I konteksten av folketellingen kan vi argumentere for at ekskludering ikke er utelukkende negativt. På den ene siden er det en mangel på annerkjennelse av den skogfinske kulturen, men på den andre siden kan det leses som en annerkjennelse inn i den norske kulturen. Det ene utelukker ikke det andre, men alternativet ville kanskje vært mindre hyggelig.

I instruksene til folketellingen i 1930, finnes det også noen interessante avklaringer på hvordan minoritetene skal telles. Utfordringene ved kategorisering «vokser selvsagt med årene, eftersom disse folkeslag blander sig sterkere med den norske befolkning.»⁵¹ På samme måte som ved forrige telling ser man også her uregelmessigheter som følge av at flere har oppgitt ulik herkomst ved to forskjellige anledninger. Folketellingene ser ut til å vise at det var uoverensstemmelser om identitet også internt i minoritetssamfunnene. Dette vises også i generelle trender hvor etternavn med finske røtter i større grad byttes ut med «norske» over tid.

Det kan altså late til at målet var nådd dersom målet var å integrere skogfinnerne inn i den norske allmuen. Hvorfor fantes det fortsatt en interesse for å dokumentere en folkegruppe som nærmest var blitt redusert til en fotnote? Folketellingene selv gir ingen gode svar på dette. Thor Ola Engen mener at «en grunn var treghet eller tradisjon, en annen var at situasjonen i nord forlente dem med en ny betydning».⁵² Hvordan Engen har kommet frem til dette svaret er derimot uklart. Det finnes flere verk som tar for seg Norges forhold til minoriteter, men Finnskogen er ikke stort mer enn en fotnote her heller. Et eksempel på dette fenomenet er boken *Nasjonale minoriteter og urfolk i norsk politikk fra 1900 til 2016*: «Det var i liten grad noen egen politikk overfor skogfinnerne som gruppe på 1900-tallet. (...) De som var av skogfinsk slekt var bofaste og integrert i lokalsamfunnet, og språket var i ferd med å dø ut.»⁵³

⁵⁰ Raaberg, «Diskriminering av skogfinner som minoritet».

⁵¹ Det Statistiske Centralbyrå, «Folketellingen 1930 fjerde hefte. Samer og Kvener. Andre lands statsborgere. Blinde, døvstumme, åndssvake og sinnssyke.»

⁵² Engen, «Kulturell identitet og regional utvikling», 14.

⁵³ Brandal og Døving, *Nasjonale minoriteter og urfolk i norsk politikk fra 1900 til 2016*, 17.

Boken nevner ellers skogfinner en håndfull ganger, men også disse dreier seg om at skogfinner ikke nevnes, for eksempel i skolebøker. Dette er på ingen måte et enkeltstående fenomen.⁵⁴

2.6 Konklusjon

I dette kapitlet har jeg benyttet meg av de norske folketellingene fra 1835-1930 som et utgangspunkt for å utforske hvordan oppfatningene av skogfinnene utviklet seg gjennom perioden. Et av hovedfunnene jeg har lagt fram er at skogfinnene i stor grad ble ignorert av både øvrighetene og allmuen, og at dette har forplantet seg inn i vår tid. Innledningsvis stilte jeg spørsmålet *hvorfor begynte myndighetene en systematisk kartlegging av skogfinnebefolkningen utover på 1800-tallet?*

På grunn av de store omveltningene i Norge i og etter 1814 gjennomgikk den unge nasjonen flere politiske svingninger som fikk følger for skogfinnene. Vi har sett at nasjonens holdninger overfor skogfinnene i utgangspunktet var relativt liberal i den første halvdel av århundret, mest på bakgrunn av deres perifere og ikke-truende tilstedeværelse. Historikere har trukket frem «den finske faren» som forklaring på at minoritetene i Norge ble et sikkerhetspolitisk anliggende. De nasjonale minoritetene passet heller ikke inn i narrativet om den norske ensartetheten, og å verne om minoritetenes kulturarv ble ansett som kontraproduktivt for det norske nasjonalbyggingsprosjektet. I dette kapitlet har jeg diskutert i hvilken grad spørsmålet om «den finske fare» omfattet skogfinnekulturen. I den forbindelse har jeg argumentert for at et sikkerhetspolitisk spørsmål trolig ikke var den eneste årsaken til den assimileringspolitikken som ble ført overfor skogfinnene.

Ved å undersøke hvilke spørsmål som ble stilt til folketellingene har jeg vist at myndighetene fra 1845 ønsket å redegjøre for hvor mange skogfinner som til enhver tid befant seg i Norge, og at de etter hvert beskjeftiget seg i større grad med hva slags avstamning den enkelte hadde og hvilket språk de snakket. Jeg har vist at avstamning etter hvert spilte en større rolle enn språket, da avstamning er en konstant faktor, mens språk er noe man kan lære seg (eller eventuelt lære å legge fra seg). Jeg har også pekt på at tellerne brukte skjemaer med to ekstra kolonner for å notere nasjonalitet og språk på Finnskogen, til tross for at minst 99,3 prosent av

⁵⁴ Se for eksempel: Det Nordiske historikermøte, *Rapporter til den 20 nordiske historikerkongres, Reykjavík 1987*, 2:62. Her er skogfinner kun nevnt i forbindelse med en avklaring om at kapitlet om kvener ikke omfatter skogfinner.

alle de talte i de tre siste tellingene ble registrert som «væsentlig eller udelukkende norsktalende». Ved å tillegge skogfinner en vesentlig «annerledeshet» på bakgrunn av deres avstamning tilrettela altså folketellingene for et større skille mellom skogfinner og nordmenn. Kombinert med de uttalte målene og drømmene om en norsk egenart kan folketellingene ha vært med på å øke presset om å skulle integrere seg inn i det norske samfunnet. Dette understøttes av at det «forsvant» rundt 825 skogfinner mellom 1891 og 1910 på grunn av at de selv endret oppgitt nasjonalitet.

3 Den edle ville

3.1 Innledning

More than two centuries after his death, Jean-Jacques Rousseau is still widely cited as the inventor of the ‘Noble Savage’ – a mythic personification of natural goodness by a romantic glorification of savage life – projected in essay in which he became the first to call for the development of an anthropological Science of Man.⁵⁵

Slik åpner Ter Ellingson sin bok «The Myth of the Noble Savage». Myten om den «edle ville», handler altså om en romantisering av en livsstil som ligger utenfor normen i «det siviliserte samfunn». For ordens skyld skal det sies at Ellingson senere i boken avkrefter at Rousseau er opphavet til begrepet. For dette kapitlets hensyn er det heldigvis mindre relevant å diskutere begrepets opphav, men heller dets innhold. I dette kapitlet vil jeg nemlig undersøke kildemateriale i form av reiseberetninger fra Finnskogen i lys av teorien om myten om den «edle ville». Teorien hører hjemme i sosialantropologien, men har også etter mitt skjønn en viktig rolle i å forstå historien som foregår i de stadige brytnings- og møtepunktene mellom det gamle og nye, det kjente og det fremmede. Den skogfinske kulturen i Norge har siden dens spede begynnelse på 1500- og 1600-tallet operert i slike brytnings- og møtepunkter. Videre vil dette kapitlet undersøke Finnskogens rolle i utviklingen av en norsk nasjonalidentitet på 1800-tallet.

En viktig faktor for at den skogfinske kulturen kunne bestå, om ikke uberørt av det norske samfunnet, så i alle fall ikke i rask omveltning, er at de bosatte seg utenfor allfarvei. På grunn av denne geografiske avgrensningen har møtet mellom skogfinner og norske byborgere foregått, ikke der folk var, men der folk *ikke* var. På denne måten har Finnskogen opprettholdt sin posisjon som et myteomspunnet område som eksisterte utenfor den daglige bevisstheten i for eksempel Kristiania. I en reiseskildring som sto på trykk i Hedemarkens Amtstidende i 1894, kan vi lese at «Selv den Dag i dag staar Finskogen for den første Gangs besøgende som

⁵⁵ Ellingson, *The Myth of the Noble Savage*, 1.

et Stykke af det ukjendte Afrika, et Land, hvor man tænker sig at faa nye og ukjendte Ting at se, at faa lære eiendommelige Folkeskikke at kjende.»⁵⁶

I et historisk perspektiv er det nettopp i møter mellom europeere og ikke-europeere, som for eksempel i Afrika, at vi ser de mest fremtredende eksemplene på myten om «den edle ville». At dette bildet blir bukt om Finnskogen er paradoksalt, med tanke på at destinasjonen befinner seg innen Norges grenser, om enn bare så vidt, knappe 14 mil fra Oslo. Samtidig beskriver altså Ingeniør Olaf G. Amundsen det slik i sitt brev. Hva er det med dette språklige bildet som gjør det interessant? Selv om vi ikke kan vite hva Amundsens hensikt var i skrivende stund, peker ordene på en annerledeshet som kjennetegner etniske minoriteter, og som er med på å understreke at folkene som bor her er utenfor majoriteten.

Ettersom skogfinnene befinner seg i Norge, ikke i «det ukjendte Afrika», vil jeg i det følgende knytte den nevnte annerledesheten til det mytiset som skapes om Norge på 1800-tallet. I den norske nasjonsbyggingen skapes det flere idealer som ikke går overens med de «fremmedelementene» som finnes innenfor rikets grenser. Hvordan forholder de norske myteskaperne seg til disse elementene, og hvordan kan narrativet om det norske idealet skrives rundt dem?

3.2 Reiseskildringer som kildemateriale

Travel books are a sub-species of memoir in which the autobiographical narrative arises from the speaker's encounter with distant or unfamiliar data, and in which the narrative – unlike that in a novel or a romance – claims literal validity by constant reference to actuality.⁵⁷

Ettersom dette kapitlet benytter seg av flere reiseskildringer som kildemateriale, er det viktig å påpeke at validiteten til disse kildene bør veies opp mot forfatterens subjektivitet. All bruk av historisk kildemateriale må ta høyde for subjektivitet, noe som gjelder i særskilt grad for reiseskildringer. I denne sjangeren påvirkes mange forfattere ikke bare av egne holdninger til det de beskriver, men drives også av et mål om å selge sine historier. For å selge historier kreves det at betraktninger fremstår som eksotiske og spennende for publikum. Det finnes

⁵⁶ Hedemarkens Amtstidende. 20.07.1894

<https://www.nb.no/items/2b299a1c7d0e43a5d9486984e989c710?page=1&searchText=>

⁵⁷ Fussell, *Abroad*, 203.

også reiseskildringer som er motivert av andre forhold. Eilert Sundts beretninger om «fantefolket» i Norge hadde for eksempel et mer vitenskapelig utspring. Ifølge H.O. Christophersens biografi om Eilert Sundt «var det nok til å begynne med først og fremst en vitenskapelig forskertrang som fikk ham til å interessere seg for dem.»⁵⁸

Dette kapitlet vil derfor ikke etterstrebe å bekrefte eller avkrefte validiteten av påstander, men vil heller diskutere hvordan forfatternes subjektivitet kan gi oss et bilde på hvilke fordommer forfatterne og deres publikum hadde overfor skogfinner. Etersom oppgaven legger til grunn at reiseskildringer som sjanger er tendensiøs av natur, gir det rom for å undersøke bakgrunnen for disse tendensene i skrivningen uten å godta alle påstander som historisk korrekt. Samtidig er det viktig å presisere at jeg ikke har funnet noen opplysninger i disse kildene som tilsier at en forfatter med viten og vilje har unnlatt å etterstrebe sannhet i sine skildringer.

3.3 Aviser som kildemateriale

Det finnes flere fordeler ved å skulle bruke aviser som kildemateriale. For det første finnes det materiell i aviser fra et bredt utvalg geografiske områder. Dette vil være med på å gi et bredere befolkningsperspektiv for å undersøke oppfatninger om skogfinnekultur. For det andre er ikke avisartikler like sterkt bundet til å skulle fremlegge en objektiv sannhet som i historieskrivningen, men tar seg friheter som kan være avslørende for andre, underliggende forhold. I tillegg vil det være nyttig å plassere omtaler i forhold til andre dagsaktuelle begivenheter i det gitte tidsrommet for å undersøke om det er en sammenheng mellom disse og hyppighetene av omtaler, eventuelt i hvilken grad de fremstår som positivt eller negativt ladet. Et eksempel på en slik artikkel er en reiseskildring i to deler som sto på trykk i Halden Avis i september 1902. Forfatteren, Harald Devold, kan fortelle om en flott reise som nærmest tar ham tilbake til en svunnen tid. Han drømmer om å få oppleve røykstuer og badstuer, og skildringen er jevnt over av en nostalgisk og oppløftende karakter. Samtidig inneholder den karakteristikk som i det følgende: «Lov og Ret hadde ikke saa lange Arme den Gang som nu, men Menneskene var like stridbare. Derfor hændte det nok, at et ubetænkt uttaldt Ord kund være nok til at stifte Ufred to imellem, og fra Ufreden til Kniven var ikke langt. Finnen er seig, og giver sig ikke saa let. Var først Kniven dragen sluttede det ikke før

⁵⁸ Christophersen, *Eilert Sundt*, 71.

den ene 'bed i Græsset'»⁵⁹ Forfatteren maler et bilde av Finnskogen som nærmest kan minne om romantiseringen av det ville vesten i Amerika. Nettopp slike skildringer er med på å udødeliggjøre myten om Finnskogen.

3.4 Finnskogen og nasjonalromantikken – en brikke som ikke passer?

«Når man snakker om nasjonalromantikken, er poenget ganske enkelt at det nasjonale fellesskapet og den nasjonale egenarten står i sentrum for de romantiske strømningene.»⁶⁰

For å forstå hvordan den norske befolkningen oppfattet den skogfinske kulturen, er det grunnleggende å forstå hvordan nordmenn oppfattet seg selv. Hvilke verdier oppfattes som norske, og hvordan passer skogfinnene inn i disse verdiene? De nasjonalromantiske strømningene rundt midten av 1800-tallet formet for alvor den norske nasjonalidentiteten rundt fabelaktige figurer og storslått norsk natur i kunst og litteratur. Øystein Sørensen påpeker at nasjonalromantikken også «frembrakte ideer med sterke sosiale og politiske implikasjoner». ⁶¹ Foruten om de motsetningene som gjorde seg gjeldene i blant annet måldebatten, hersket det også mangel på konsensus i andre deler av identitetsbyggingen på 1800-tallet. De store spørsmålene dreier seg om hva som er det «egentlige norske». Sørensen bruker Maurits Hansens novelle «Luren» som et eksempel på hvilke forestillinger som har formet ideen om det «egentlige Norge». Et av hovedargumentene dreier seg om viktigheten av «ren», «ublandet» slektskapslinje som strekker seg tilbake til Harald Hårfagre. «Dermed er det egentlige Norge preget av renhet og eksklusivitet». ⁶² Dersom en slik relasjonspreget modell er grunnlaget for hva som kjennetegner det norske idealet, ekskluderes samtidig de elementene som ikke er av ren, norsk avstamning.

Den norske historietradisjonen har i stor grad besvart dette dilemmaet ved å unngå det. På grunn av at begrepsbruken blant historikere enten overlapper eller utelater skogfinner, har

⁵⁹ Halden Avis. 05.09.1902

<https://www.nb.no/items/b4ef0bb431d3a0987e943a5d1a08a47b?page=1&searchText=finnskogen>

⁶⁰ Sørensen, *Kampen om Norges sjel*, 3:164.

⁶¹ Sørensen, 3:162.

⁶² Sørensen, 3:164.

valget falt på å bruke eksempler som går på samer og kvener, men som i høy grad er overførbart til skogfinnene. I kapitlet *Nordic National Histories* skisseres begrepet «the internal Others», eller «de indre andre». Begrepet omfatter i utgangspunktet nobiliteten og katolikkene som en antitetisk motsats til den frie norske (protestantiske) bonden. Den frie norske bonden blir på sin side etter hvert et ideal som tilhører kjerneverdiene av de nasjonalromantiske strømmingene. På samme tid overtas identiteten «de indre andre» av de etniske minoritetene i Norge: «Their history was not totally neglected, but their place and role in national history was in the main ignored (...) The Sami became a subject of ethnographic research representing ‘the internal Other’ or ‘the undeveloped’ when compared to the dominant national culture and language.»⁶³

Som vi har sett av folketellingene, er skogfinnene «helt å regne som norske» i 1920, men det er ikke ensbetydende med at skogfinner har vært en assimilert gruppe gjennom nasjonsbyggingsperioden i Norge. Tvert imot kan det argumenteres for at skogfinnene heller har vært adskilte nok til å operere som en liten enklave. Utviklingen frem til 1920 kan settes i sammenheng med tidens rådende historieskriving. To av tidens fremste historikere og pådrivere for norsk identitetsbygging, P.A. Munch (1810-63) og Rudolf Keyser (1803-64), sto i bresjen for å identifisere og isolere «den norske folkestammen» gjennom innvandringsmønstre. For Munch og Keyser var det viktig å spore det norske tilbake til det norrøne. Munchs innvandringsteori fremholdt at det norske folk stammet fra en egen «stamme», adskilt fra de andre nordiske nasjonalitetene. Keyser og Munch ville ikke bare skille ut det norske, men antydte også at Norge var «Hovedsæte» for den nordiske stamme, som «pekte i retning av at nordmennene, i det minste i enkelte henseende, sto over sine nordiske stamfeller.»⁶⁴ Som meningsbærere for hva det «egentlige Norge» betød, har Munch og Keyser hatt en viktig rolle i ekskluderingen av skogfinner og andre nasjonale minoriteter. Andre nasjonale diskurser, målsaken, tokkulturlæra og fornorskningspolitikken, fikk også følger for folkene på Finnskogen.

⁶³ Aronsson mfl., «The Nordic National Histories», 268.

⁶⁴ Sørensen, *Kampen om Norges sjel*, 3:175–78.

3.5 Snakker vi om rasisme?

Dersom det rådende tankesettet var at nordmenn og skogfinner var av forskjellige «stammer», og til og med også av forskjellig «race», kan vi da tillegge nordmenn en rasistisk holdning mot skogfinner i denne perioden? I dagens samfunn er det lett å tenke at slike holdninger heller mot rasisme. Begrepet rasisme er svært komplekst, og krever en redegjørelse for å kontekstualisere problemstillingen. Det er i det hele tatt bred uenighet om hva som ligger i begrepet og hvordan det skal defineres. Blant andre har *Store norske leksikon* gjort flere forsøk på å definere rasisme før man har kommet til en enighet rundt artikkelen i sin nåværende form.⁶⁵ Her heter det at rasismebegrepet kan brukes «om flere former for etnisk diskriminering som ikke nødvendigvis bygger på forestillingen om ‘menneskeraser’».⁶⁶ I sin korte introduksjonsbok fremholder Ali Rattansi at en utbredt formel, ‘fordommer + makt = rasisme’ er «disastrously confused and unworkable».⁶⁷ Rattansi argumenterer videre for at rasismebegrepet må forstås i sammenheng med langt flere faktorer, for eksempel kjønn, klasse, religion, psykiske lidelser og «idéen om nasjonen.»⁶⁸ Spesielt er «idéen om nasjonen» et begrep som spiller inn i diskusjonen vår. Johann Gottfried Herder (1744-1803) mente at nasjoner var sammensatt av mange «raser», men at hver nasjon har utviklet en unik kultur og sivilisasjon, en såkalt «Volksgeist», over tid. En *Volksgeist* kommer til uttrykk i folkemyter, sanger og språk.⁶⁹

Under ledelse av den kulturelle eliten var Norge i ferd med å definere sin egen *Volksgeist* under den nasjonalromantiske perioden. Skogfinnene har sitt eget språk, sine egne sanger og sine egne myter. Samtidig var de på vei til å regnes som nordmenn i løpet av noen få tiår. Betyr dette at den skogfinske kulturen blir underordnet den norske folkeånden, eller har skogfinnene lagt fra seg sin egen folkeånd til fordel for den norske? Møtene mellom det norske og det skogfinske kan sies å foregå på to plan. I et makroperspektiv foregår det et møte mellom den norske staten og Finnskogen som en «stat i staten».⁷⁰ I et mikroperspektiv foregår

⁶⁵ Tønnessen, «Glad for ny rasisme-artikkel på Store norske leksikon».

⁶⁶ *Store Norske Leksikon*, s.v. «Rasisme». <https://snl.no/rasisme>

⁶⁷ Rattansi, *Racism*, 161:2.

⁶⁸ Rattansi, 161:12.

⁶⁹ Delaney og Kaspin, *Investigating Culture*, 12; Rattansi, *Racism*, 161:36.

⁷⁰ Niemi, «Skogfinnene».

disse møtene mellom individer. I det følgende vil jeg benytte meg av et utvalg reiseskildringer og avisinnlegg for å undersøke mikroperspektivet.

3.6 Beretninger fra Finnskogen

Carl Axel Gottlund: Skogfinnenes apostel

«Ingen vei går utenom» er tittelen på Trygve Gulbrandsens tredje bind i trilogien om Bjørndal-folket.⁷¹ Trilogien følger folket i «Bjørndals grend». Her lever folkene i pakt med naturen, men havner i konflikt med folkene fra «Den brede bygd». Sagn og overtro er sentral tematikk i Gulbrandsens saga, og det er lett å se paralleller til Finnskogen. Tittelen har til stadighet dukket frem i underbevisstheten mens jeg har trålet gjennom kildemateriale. Det kan nemlig virke som ingen vei går utenom Carl Axel Gottlund for den som ønsker å utforske Finnskogen.⁷²

Den finske prestesønnen Carl Axel Gottlund tok studenteksamen i Åbo i 1814. Veien videre gikk til Uppsala universitet og teologistudier. Her fikk han høre at det fantes finske kolonier i de norsk-svenske grensetraktene, og han fattet stor interesse for temaet. Ifølge Olaf Lindtorp hadde Gottlund aldri hørt om skogfinnene før dette.⁷³ Gottlund avbrøt etter hvert studiene for å utforske finnskogsområdene, første gang i 1817, andre gang i 1821. Høsten 1821 nådde han Grue Finnskog, stedet hvor minnesteinen hans står oppført i dag. Det var dårlig stilt på Finnskogen i 1821, ettersom handelshus i Christiania hadde kjøpt opp de viktigste skogeiendommene og de fleste skogfinnene hadde blitt leilendinger.⁷⁴ Den største av investorene var ingen ringere enn Bernt Anker, «som la under sig omtrent hele Grue Finnskog».⁷⁵ Lindtorp beskriver en av Ankers agenter, Jakob Nilsen, som en slavedriver og at skogfinnene som jobbet under ham «fikk så liten betaling for sitt arbeide at de blev skyldige

⁷¹ Gulbrandsen, *Ingen vei går utenom*.

⁷² For detaljerte beretninger fra Gottlund, se: Gottlund, *Dagbok över mina vandringar på Wermlands och Solörs finnskogar 1821*.

⁷³ Lindtorp, *Finnskogens folk*, 4:86.

⁷⁴ Østberg, *Finnskogene i Norge*, 227–28.

⁷⁵ Lindtorp, *Finnskogens folk*, 4:82.

på kosten».⁷⁶ I tillegg manglet det en skikkelig kirke på Finnskogen, og en måtte langt av gårde for å få tak i en prest. Som om ikke det var nok snakket presten heller ikke finsk.

Med dette som utgangspunkt bestemte Gottlund seg for å ta saken i egne hender, og han innkalte til et møte om kirke på Finnskogen:

De bönder och torpare, som som önska få sina hemman under Kronoskatte; samt vilja rådgöra om stället för en blivande kyrka her på finskogen, böra infinna sig om fredagen den 23. november i god tid på morgonen på Rävholta gård, der om dessa saker kommer att överläggas.⁷⁷

Etter møtet hadde Gottlund dannet en delegasjon på 12 mann som skulle marsjere til Stockholm for å legge frem sine ønsker angående Finnskogen. Gottlund lyktes å skaffe audiens hos kongen for å framlegge saken, men resultatet var heller nedslående. Det ble bestemt at det ikke fantes behov for finskspråklige prester og lærere på den norske siden av grensen.⁷⁸ Til tross for dette og flere påfølgende nederlag sådde Gottlunds rørelse et frø om et fellesskap på Finnskogen. I 1863 ble et kapell oppsatt på Revholtet. Dette ble utvidet i 1886. I 1870 fikk de fastskole, om enn ikke med finsk undervisning.⁷⁹

Eilert Sundt: Fantefolk på Finnskogen?

Sommeren 1848 tok Eilert Sundt (1817-75) turen til Finnskogen etter å ha «erholdt Midler af Statskassen (...) for at undersøge de saakaldte Fantefolks Sæder og Forholde».⁸⁰ Han kan fortelle at, til forskjell fra «de nordenfjeldske Finner», omtaler eldre skribenter «'Skovfinner' eller 'Rugfinner', og naar de omtalte dem, skede det for det meste med megen Ugunst.»⁸¹ Sundt kommer til Finnskogen med mange fordommer. Fra de historiene han har hørt er han overbevist om at han «vilde komme midt op i et Fanterede».⁸² Han erkjenner at han er engstelig i det han skal begi seg inn blant disse ukjente folkene, men han minner stadig

⁷⁶ Lindtorp, 4:83 Lindtorp omtaler Nilsen som en av Ankers agenter, men det dreier seg nok om en av Det Ankerske fideikomiss' agenter, da Bernt Anker døde i 1805.

⁷⁷ Gottlunds Dagbok Värmland förr och nu (1932), gjengitt i: Lindtorp, 4:86.

⁷⁸ Niemi, «Skogfinnene», 118–24.

⁷⁹ Niemi, 126.

⁸⁰ Sundt, *Beretning om Fante- eller Landstrygerfolket i Norge*.

⁸¹ Sundt, 192.

⁸² Sundt, 193.

leseren på at han blir positivt overrasket over de tingene som møter ham. Blant annet blir han veldig positivt overrasket over å finne bøker i mange av husene han besøker. Ikke bare var det bøker å oppdrive, men de var «ofte æsthetiske Sager».⁸³ Blant disse bøkene fantes det nye bibler, noe Sundt mener at taler for finnenes dannelses. Som et eksempel på dette gjengir han en historie om en finneplass hvor familien var kommet på kant med en bygdefamilie. Da bygdefolkene inntok plassen for å hamle opp med sine skogfinske uvenner, fant de, «saa vakkre og menneskelige Tegn, som det kunne være»; en bibel og en fiolin.⁸⁴ Gjennom hele sin avhandling er Sundt opptatt av å fremme finnenes sak. Han opplever dem som usedvanlig gjestfrie, arbeidsomme og mer «utviklede» enn det som har kommet han for øre i forkant av hans reise. Samtidig er Sundt opptatt av å understreke at dette må være en nyere utvikling. Han skriver sågar at det tidligere «passede det paa dem, alt det Onde som Nordmændene sagde dem paa»,⁸⁵ men at det nå var skjedd en forandring. Sundt kan fortelle at skogfinnene tidligere nok har hatt altfor mange «Berøringspunkter med Fanteslægten». Skal vi tro Sundt, har skogfinnene stått i fare for å bli værende et «tarvelig» folk, men de har, sine utspring til tross, klart å utvikle seg til en «koloni» som er den norske allmuen likeverdige. Som forklaringer på denne utviklingen trekker Sundt spesielt på to faktorer. Først og fremst hadde det vært økonomiske oppgangstider for skogfinnene i tiden før hans besøk. Skogseiendommer som tidligere var eid av «nogle faa Handelshuse i Christiania»⁸⁶ hadde blitt solgt, og dermed hadde noen av skogfinnene blitt selveiere, mens husmennene hadde fått «nye og driftigere Herrer».⁸⁷ Dernest tillegger Sundt noe av æren for denne forandringen til det faktum at Carl Axel Gottlund ankom Finnskogen. Før Gottlunds tid var skogfinnenes nasjonalitet «overseet» og «ringeaktet».⁸⁸ Selv om Gottlunds drøm om en selvstendig nasjon i de norsk-svenske grenseskogene aldri gikk i oppfyllelse, er arven etter «Finnskogens apostel» svært merkbar. Gottlunds innsats medvirker til at skogfinnene finner sin egen *Volksgeist*, og med dette følger en kulturell oppvåkning. Mange av de føromtalte biblene som finnes i de skogfinske hjem var en del av denne Gottlundske arven. I tillegg fikk barna på Solør Finnskog undervisning fra bøker på både norsk, svensk og finsk.⁸⁹

⁸³ Sundt, 195.

⁸⁴ Sundt, 203.

⁸⁵ Sundt, 205.

⁸⁶ Sundt, 206.

⁸⁷ Sundt, 206.

⁸⁸ Sundt, 206.

⁸⁹ Sundt, 198.

Det fremkommer tydelig i Sundts beretninger at skogfinnene er den gruppen fra «de laveste Samfundsforholde» han holder i høyest aktelse. Sundt er også forut for sin tid i å skille skogfinnene fra andre finsk-ættede minoriteter i landet. Selv om Sundt fremholder at kløften mellom skogfinner og nordmenn er langt mindre enn han antok, bærer hans betraktninger preg av et visst fremmedskap mellom dem og han selv. Med beskrivelser som «den foragtede Fremmede her i Landet.»⁹⁰ og «Her var jeg virkelig som i et fremmed Land»,⁹¹ underbygger forfatteren den avstanden som fortsatt fantes mellom skogfinnene og den norske allmuen.

Anders Ormbergstøl: Korrespondenten fra Sogn

Anders Andersen Ormbergstøl (1869-1935) var født i Jostedalen, Luster, Sogn og Fjordane, men bosatte seg etter hvert på Grue Finnskog.⁹² Ormbergstøl opererte som folkeskolelærer, kirkesanger og klokker. Han overtok som lærer i 1911, og hadde denne stillingen frem til han ble syk i 1931.⁹³ Ved hans død i 1935 blir han av *Hedemarkens Amtstidende* omtalt som «En av de mest kjente menn på Grue Finnskog».⁹⁴ Som innflytter fra Sogn var Ormbergstøl i en unik posisjon til å observere Finnskogen fra et eksternt perspektiv. I kraft av denne posisjonen skrev Ormbergstøl korrespondanseinnlegg fra Finnskogen i *Sogns tidende*. I det følgende vil jeg trekke frem noen observasjoner fra disse innleggene, som i dag ligger tilgjengelig på nasjonalbibliotekets nettsider. Ormbergstøl er for det aller meste opptatt av å skildre den flotte naturen Finnskogen har å by på, samt å understreke hvor kaldt det blir på vinterstid. Om skogfinnene har han stort sett bare lovord, men selv om de er både snille, hyggelige og gavmilde, så er de visst gode til å klage. «Å, en hører snart ikkje anna enn jammer og klage», kan han melde i 1932.⁹⁵ Disse ordene står i kontrast med tidligere innlegg, som er skrevet rundt 20 år tidligere. I to leserinnlegg fra henholdsvis 1912 og 1913, trekker han frem

⁹⁰ Sundt, 194.

⁹¹ Sundt, 194.

⁹² Digitalarkivet. (N/A). *Folketelling 1910 for 0913 Søndeled herred: Anders Ormbergstøl*. <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01036548003221>

⁹³ Jubileumskomiteén for skolenes 250 års feiring i Grue, *Skolene i Grue gjennom 250 år 1739-1989*, 151; *Indlandsposten*. 26.08.1935.

<https://www.nb.no/items/9b693df5806408e3d5a02f2a617a3024?page=1&searchText=%22anders%20ormbergst%C3%B81%22>.

⁹⁴ *Hedemarkens Amtstidende*. 26.08.1935.

<https://www.nb.no/items/285409297cc76c1f6d887d52ac8ea0b9?page=1&searchText=%22anders%20ormbergst%C3%B81%22>

⁹⁵ *Sogns Tidende*. 13.01.1932.

<https://www.nb.no/items/1255f8cf194a4ed164b4152ce60431d7?page=0&searchText=finnskogen> Ref. navneendring: «I tråd med god nynorsk sløyfa avisa e-endinga i Tidende i 1927.» *Store norske leksikon*, s.v. «Sogns Tidende». https://snl.no/Sogns_Tidende

kuriositeter som badstuer, «framifraa god og stødige mat», og neversko som han knapt klarer å skryte nok av.⁹⁶ Selv om dødsannonse etter Ormbergstøl fremstiller ham som en flittig og godt likt lærer, ser det ut til at én sak har surnet forholdet mellom læreren og de øvrige innbyggerne på Grue Finnskog i disse vel 20 årene: målsaken. Allerede i 1913 rapporterer Ormbergstøl om at det ikke er all verden med målfolk på Finnskogen, men at ungdommene som var «maalfolk» var av «dei mest opplyste og av dei som vil upp og fram».⁹⁷ I 1926 ble det avholdt en avstemning om hvorvidt skolebarna på Grue Finnskog skal fortsette med skolebøker som har den valgfrie sidemålsformen, eller om man skal kjøpe inn nye bøker med de nyeste rettskrivningsreglene for riksmål. I forbindelse med dette valget havner Ormbergstøl i «aviskjevl» med Hans Hansen, som Ormbergstøl noe konspiratorisk mener må ha fikset med stemmingen.⁹⁸ På tross av uenighetene i målsaken, bruker Ormbergstøl en lokal variant av riksmål når han skriver i *Indlandsposten*.

Spesielt et aspekt ved Ormbergstøls skriverier er interessant, nemlig at han omtaler seg selv som en del av lokalsamfunnet på Finnskogen. Hans oppfatning er tilsynelatende at skogfinnene først og fremst er nordmenn, mens han flere ganger snakker om å gjøre narr av svenskene på andre siden av grensa. Foruten de kuriositetene som hører den skogfinske kulturen til, er det ingenting som tyder på at Jostedølen opplever sine nærrelasjoner som fremmede.

Et utvalg avisinnlegg

I det følgende vil jeg presentere et lite utvalg fra de avisinnleggene jeg har funnet i nasjonalbibliotekets digitale arkiver. Jeg har valgt å gjøre en tekstanalyse av motsetningspar med bakgrunn i disse innleggene.

⁹⁶ Sogns Tidende. 17.04.13

<https://www.nb.no/items/9a6e4d4fe1558cbbec8347a439bfb484?page=1&searchText=finnskogen>

⁹⁷ Sogns Tidende. 17.04.13

<https://www.nb.no/items/9a6e4d4fe1558cbbec8347a439bfb484?page=1&searchText=finnskogen>

⁹⁸ Indlandsposten. «Språkstriden på Grue Finnskog». 29.11.1926.

<https://www.nb.no/items/1529fa403a7b1d779a22ed23ac43a618?page=0&searchText=%22anders%20ormbergst%C3%B8l%22>

Fra Hedemarkens Amtstidende, fredag 27. juli 1894.

«**Finskogen**». Ingeniør Olaf G. Amundsen. Gjengitt fra *Aftenposten*.

Vor skydsgut, der var af ublandet finsk blod, afgav sin dom om røgstuer contra norske stuer omtrent i følgende ord: 'Aa, for bedre folk er vel de norske stuer bedst; men jamen tror jeg røgstuerne er de likeste for arbeidsfolk da; for de har saadan god og jevn varme de'. (...) et sted saa jeg bare bjelkevægge saa hvidskurede, at jeg ønskede, at enhver kjøkkenbænk kunde maale sig med dem i renhed. Flere steder var man dog kommet underveir med de nye moders fordele og havde væggene klædt med oliemalet bordpanel; 'for det er jussom lettere at holde rent'; jeg indrømmede rigtigheden heraf; men i mitt stille sind var jeg mere imponeret af renskurede bjelker.⁹⁹

Gjennom Ingeniør Amundsens linse ser vi at også lekfolk kunne være opptatt av å skille mellom blandet og ublandet avstamning. Amundsen er positivt overrasket og imponert over skogfinnenes renslighet, slik andre besøkende også var. Det kan late til at folket på Finnskogen hadde ord på seg for å være mindre renslige, til tross for at de fleste, om ikke alle, som skrev om skogfinnekultur beskriver badstuer og badeskikk. Kanskje kom forbindelsen til urenslighet av at skogfinnene badet nakne og ikke minst at kvinner og menn badet sammen. Uansett hvilke fordommer ingeniøren hadde før han ankom Finnskogen, er det tydelig at han ikke hadde mye vondt å si om dem da han vendte snuten tilbake mot byen:

Endnu en menneskealder, og al finsk vil sandsynligvis være glemt, Indsmeltingen i det norske folk tilendebragt; men traditionen om de finske forfædre vil nok endnu i mange aar leve deroppe; maatte da ogsaa de gamle finners gode egenskaber bevares frem gjennem tiderne, deres arbeidsomhed, deres sans for renslighet og orden, deres gjestfrihed. Disse egenskaber skal staa som en hædrende monument om en svunden tid.¹⁰⁰

Her ser vi en tydelig motsetning i hvordan ingeniøren gjør et poeng av skyssguttens ublandede finske blod, samtidig som han skriver at den skogfinske innsmeltingen i det norske samfunnet snart vil være et faktum. Spørsmålet blir da om gutten vil slutte å være finsk etter at innsmeltingen er «tilendebragt».

⁹⁹ Hedemarkens Amtstidende. «Finskogen». 27.07.1894
<https://www.nb.no/items/c418d207793365815f6041ec9274532b?searchText=&page=1>

¹⁰⁰ Hedemarkens Amtstidende. «Finskogen». 27.07.1894
<https://www.nb.no/items/c418d207793365815f6041ec9274532b?searchText=&page=1>

Fra Hedemarkens Amtstidende, tirsdag 14. mars 1893

«**Taterne.** Paa Aasnæs Finskog er man denne Vinter saa stærkt hjemsogt af Taterne som aldrig før, skrives der til os. I store Flokke, med Heste og Hunde, farer disse besværlige Gjæster fra hus til hus. Kunde der raades Bod paa dette Uvæsen, vilde mangen Husmoder føle sig lettet derved.»¹⁰¹

Det er interessant å observere at taterne oppleves nærmest som en landeplage, en pest man må få bot med. Spesielt er det verdt å legge merke til at denne oppføringen kommer fra nettopp Finnskogen. Taterne er et fremmedelement som kommer inn og forstyrrer allmuen i området, altså regnes skogfinnene her som en del av lokalsamfunnet som ikke skilles fra den norske befolkningen på Åsnes Finnskog. Her har vi altså et motsetningspar i henholdsvis «tater» og (fastboende) husmor – uten hensyn til norsk eller finsk. Vi har sett i folketellingene at skogfinner var helt å regne som norske, og her ser vi et eksempel på dette. Det er i alle fall ingen tvil om at skogfinnene i 1893 var langt nærmere nordmenn enn taterne.

Fra Hedemarkens Amtstidende, fredag 6. oktober 1882

«Nogle Ord om en Kjørevei over Brandvolds Finskog.»

I 1882 foregikk en debatt om hvorvidt man skulle legge en kjørevei over Brandval Finnskog. Det følgende innlegget er skrevet av en ukjent innsender, men av teksten vedkommer det at innsenderen har bosted på Finnskogen.

(...) da der for mange af de østlige Beboere er 1 ½ Mil til Kirken og ingen Kjørevei, saa hænder det ofte, at sygelige og gamle Folk, som ei kan gaa saa lang Vei, ei kan komme til Kirken hele Aaret. Endnu værre er det i Sygdomstilfæld, naar Læge eller Jordemoder skal hentes langveis fra – der er nemlig ingen saadanne der paa Finskogen. (...) enhver [vil] let indse, hvor besværlig og vanskelig de mange hundrede Menneskers Stilling er der paa Finskogen. (...) men vor Kommunebestyrelse, der bor i Bygden og har Veie og alting efter Ønske, synes lidet at bekymre sig om os paa Finskogen, endskjønt vi saavel som andre faar være med at betale Skater og Udgifter. (...) vi paa Brandvolds Finskog er blevne saa stedmoderligt behandlede, at vi har – ingen Vei.¹⁰²

¹⁰¹ Hedemarkens Amtstidende. «Taterne». 14.03.1893

<https://www.nb.no/items/62e7759d6556bce0fbee0857e859f153?page=1&searchText=taterne>

¹⁰² Hedemarkens Amtstidende. «Nogle Ord om en Kjørevei over Brandvolds Finskog». 06.10.1882

<https://www.nb.no/items/22ade675840deccf8035a212de96eac3?searchText=&page=0>

Dette innlegget er et godt eksempel på at folk bosatt på Finnskogen føler seg som annenrangs borgere i forhold til de som bor i bygda. Samtidig er det verdt å merke at det her blir gitt et eksempel på at man (til og med) i Grue har klart å ordne vei mellom Finnskogen og bygda, «men denne Vei er af liden eller ingen Nytte for Brandvolds Finskog». Et annet poeng er at det på dette tidspunktet blir gjort klart at de som bor på Finnskogen betaler like mye i skatter og avgifter som de i bygda. Igjen dukker det opp en uforenlighet mellom det å være skogfinne og det å være norsk samfunnsborger - skatter og avgifter til tross.

3.7 Konklusjon

I dette kapitlet har jeg benyttet meg av et rikt utvalg kildemateriale for å forsøke å forstå samtidens oppfatninger om skogfinner i perioden 1830-1935. Allerede i forrige kapittel understreket jeg de politiske følgene som kom av nasjonalromantiske strømninger i det norske samfunnet, og i dette kapitlet har jeg kommet nærmere inn på de samfunnskulturelle og mellommenneskelige aspektene ved nasjonalromantikken. Jeg har vist at de norske opphavsmytene ikke ga rom for de «indre andre» i Norge og at dette førte til at skogfinnene enten måtte bli ekskludert fra eller inkludert inn i det norske.

For å se nærmere på hvordan oppfatninger om skogfinnekultur artet seg på et mer individuelt plan har jeg gjennomgått noen mer og noen mindre kjente skildringer fra Finnskogen. Gjennom disse har vi sett en tydelig utvikling i fra Gottlunds tid og frem til Ormbergstøls siste dager på 1930-tallet. Da Gottlund først kom til Finnskogen var det dårlige kår og det Ankerske Fideikommiss drev rovdrift på skogfinner. Noen tiår senere vitner Eilert Sundt om betydelig bedre kår. Både Gottlund og Sundt beskriver en kultur hvor det finske språket fortsatt står sterkt. På Ormbergstøls tid er all snakk om finsk undervisning byttet ut med norsk måldebatt.

Til slutt har jeg lagt fram et knippe avisinnlegg som, i likhet med Sundt og delvis Ormbergstøl, viser en genuin overraskelse over skogfinnernes renslighet og gjestfrihet. Gjennom disse skildringene har vi sett at rykter om skogfinnekulturen utenfor Finnskogen må ha vært av det mindre positive slaget, men at samtlige fikk sine fordommer motbevist. Med andre ord stemmer ikke oppfatningene overens med de faktiske forholdene.

4 Skoleverket på Finnskogen

4.1 Innledning

Skoleverket var en av de mest sentrale arenaene for fornorskningspolitikken i Norge. Det var på skolen at minoritetsbarna skulle lære seg norsk slik at de kunne ta del i det norske samfunnet. I tillegg viser flere av beretningene fra Finnskogen at skolemesterne ofte var høyt aktet og hadde innflytelse på styr og stell i nærmiljøet. Som en del av lektorprogrammets utforming av masteroppgaven skal jeg avslutte med en fagdidaktisk epilog. I epilogen skal jeg skissere hvordan ulike elementer fra hovedoppgaven kan benyttes inn mot undervisningsopplegg i skolen. Av disse grunnene har jeg valgt å ta skoleverket på Finnskogen i nærmere øyesyn.

På første halvdel av 1800-tallet var det omgangsskole på Finnskogen. I *Finnskogene i Norge* skriver Kristian Østberg at det lenge var «umulig å få regelmessig skolegang, og den undervisning som ble gitt var ytterst dårlig helt til godt over midten av det nittende århundre». ¹⁰³ Østberg sikter da sannsynligvis til overgangen som skjedde da det første faste skolehuset ble bevilget av skolekommisjonen i Grue i 1867 og åpnet i 1870. ¹⁰⁴ Byggingen av denne og flere nye skoler skjedde på bakgrunn av den nye skoleloven som ble ratifisert av Kongen i 1860. I *Skolene i Grue gjennom 250 år* heter det at Grue var «relativt tidlig ute med å etablere fastskoler etter at den nye skoleloven kom i 1860». ¹⁰⁵

I dette kapitlet er det spesielt to ting jeg ønsker å se på. Det første jeg ønsker å undersøke er språket som ble benyttet på Finnskogen. I hvor stor grad brukte elevene og lærerne finsk? Det andre jeg vil se på er skolemesterne og lærerne på Finnskogen. Jeg vil særlig legge vekt på to av lærerne som var fremtredende i perioden, henholdsvis Pål (Räisäinen) Øyeren og Ove Qvale. Til slutt vil jeg vise hvordan skogfinnekulturen ble fremstilt i en læreboktekst som var utbredt i flere lærebøker fra tidlig på 1900-tallet. På bakgrunn av tilgjengelig kildemateriale har jeg valgt å avgrense området til Grue.

¹⁰³ Østberg, *Finnskogene i Norge*, 228.

¹⁰⁴ Jubileumskomiteén for skolens 250 års feiring i Grue, *Skolene i Grue gjennom 250 år 1739-1989*, 149.

¹⁰⁵ Jubileumskomiteén for skolens 250 års feiring i Grue, 77,92.

4.2 Språkbruk

At all litteratur var på dansk, skapte naturleg nok vanskar for barn på bygdene, med dialektar som kunne liggje langt frå det danske bokspråket. Det var da ein fordel at lærarane mest utan unntak var bygdefolk, og såleis kunne vere ein munnleg bindelekk til det skrivne. Innanfor stiftet fanst det også ei språkleg minoritetsgruppe: dei finsktalende innflyttarane på Finnskogen i Grue. Mangelen på ein fast ortografi i litteraturen på denne tida gjorde det heller ikkje lettare for barna å lære å lese.¹⁰⁶

I forrige kapittel så vi at Carl Axel Gottlunds forsøk på å få finsktalende lærere og prester til Finnskogen ble nedstemt. Samtidig vet vi at Gottlund hadde fått med seg «store mengder opplysnings- og oppbyggelsesskrifter, ikke minst bibler og nytestamenter, som det finske bibelselskapet ga rundhåndet, alt på det finske språket».¹⁰⁷ Gottlund var opptatt av at skogfinnene skulle ivareta sin finske kulturarv, og språkbruken var en essensiell bestanddel i dette. Ifølge Niemi skal Gottlund ha møtt flere familier på Finnskogen som «i noen grad kunne svensk og norsk, men som til daglig kommuniserte på finsk». Videre fortelles det at Gottlund skal ha møtt flere barn i femårsalderen som kun snakket finsk, og at flere bønder kunne lese og skrive finsk.¹⁰⁸

Da Eilert Sundt kom til Finnskogen i 1848 var situasjonen noe annerledes. Sundt forteller at han er «som i et fremmed Land», men at «alle dets Indbyggere forstode mit Modersmaal, skjönt de sig imellem talte et andet».¹⁰⁹ Samme år skriver Nils Vibe Stockfleth at «De tale Alle, dog med en egen Accent, Norsk, skjönt det qvænske Sprog bruges mellem dem indbyrdes (...). Imidlertid er det qvænske Sprogs anseelse og Brug i Aftagende».¹¹⁰ Ifølge Sundt og Vibe var altså finsk fortsatt det rådende språket i dagligtalen i 1848. Vibe føyer også til at det «ere væsentlige Hindringer for Skolevæsenets og Oplysningens Fremme blant dette Folk».¹¹¹ Om et middagsselskap hos en finnefamilie skriver Sundt at «Ogsaa her kunde de alle tale Norsk, skjönt enkelte af dem, ældre Kvinder og Børn, vare faamælte i Samtaler paa dette Sprog», og at han kunne høre av uttalen at «Norsken var et tillært Sprog».¹¹² Om språket

¹⁰⁶ Tveit, *Allmugeskolen på Austlandsbygdene 1730-1830*, 6:120.

¹⁰⁷ Niemi, «Skogfinnene», 113.

¹⁰⁸ Niemi, 113.

¹⁰⁹ Sundt, *Beretning om Fante- eller Landstrygerfolket i Norge.*, 194.

¹¹⁰ Stockfleth, *Bidrag til Kundskab om Qvænerne i Kongeriget Norge*, 52.

¹¹¹ Stockfleth, 52.

¹¹² Sundt, *Beretning om Fante- eller Landstrygerfolket i Norge.*, 196–97.

var lært på skolen eller gjennom omgang med nordmenn fortelles ikke. De siste skogfinnene som snakket flytende tradisjonslært finsk skal ha dødd på 1960-tallet, litt over et århundre etter Sundts besøk.¹¹³

Den nye tid holdt sitt inntog på Finnskogen i 1870 med åpningen av den første moderne veiforbindelse til utenverdenen, chausséen fra Roverud til Riksgrensen. Tiden siden betegner en rik utvikling i alle retninger. Skjønt det især i Grue ennå lever folk av ren finsk rase, må det sies at fornorskningen er fullt gjennomført.¹¹⁴

Det er dermed liten tvil om at den norske assimileringspolitikken overfor skogfinnene hadde en effekt. Samtidig må vi ta høyde for at større og raskere fremkommelighet mellom skogen og bygda i samme periode førte til mer omgang mellom skogfinner og norsk allmue, samt et større behov for å kunne kommunisere på norsk.

4.3 Lærerne

Knut Tveit forteller at de fleste lærerne på Østlandet rundt 1800 sannsynligvis oftest var bondesønner, men at kilder som regel ikke oppgir familiebakgrunn. Tveit peker på at veldig mange bondesønner som ikke hadde odell på gården måtte se seg om etter andre næringsveier. Noen ble husmenn under eldstebror i huset, men noen ble også lærere.¹¹⁵

*Pål Øyeren*¹¹⁶

Man havde slet og ret kaldt ham Skolemester; men jeg havde efter de Træk af hans Personlighed, som man havde givet mig, forestillet mig ham som en Finnernes Patriarch. (...) Hans fyldige Person og en vis overlegen Værdighed som var udbredt over hans hele Væsen, en Værdighed, som heller forhøiedes ved den nu og da anbragte lette Spøg over Livets Smaating gav mig Ret i Forestillingen om Patriarchen.¹¹⁷

Slik beskriver Eilert Sundt sitt inntrykk av Pål Øyeren. Sundt bivånet sågar en skoletime holdt av Pål Øyeren. Sundt skriver i sin bok at skolen ble holdt i en midlertidig skolestue, og at «Alle de Redskaber og Gjenstande, som høre til Hverdagslivets Sysler» var ryddet bort for

¹¹³ Moen og Lund, *Nasjonale minoriteter i det flerkulturelle Norge*, 62.

¹¹⁴ Faksimile av Solørlagets 40-årsberetning 1896-1936, gjengitt i: Sven R Gjems, *Solørlaget i Oslo 100 år*, 57.

¹¹⁵ Tveit, *Allmugeskolen på Austlandsbygdene 1730-1830*, 6:126.

¹¹⁶ Også omtalt som Paul Øieren, Pål (Pedersen/Persen) i Öijern, Pål Räisäinen og Paavo Pietarinpojka Räisäinen

¹¹⁷ Sundt, *Beretning om Fante- eller Landstrygerfolket i Norge.*, 198.

anledningen. Videre skriver Sundt at «Katechismer og Bibelhistorier (...) historiske og geographiske Lærebøger baade i det svenske og norske Sprog og fremfor alt finske Bøger, Bibler, Psalmebøger og forskjellige Samlinger og Myther» lå samlet på et stort bord.¹¹⁸ Skolebarna på Finnskogen fikk med andre ord opplæring på alle tre språk, og fremfor alt opplæring i sin finske kulturarv. Ifølge Kristian Østberg var Pål «gjennemgående snild» som skolelærer, kunne nok «fare op og banne temmelig kraftig på finsk» hvis skolebarna ikke gjorde som de skulle.¹¹⁹ Sundt kunne fortelle at skolemesteren var «en særdeles velkommen Gjæst» i alle finnehus han besøkte.¹²⁰

Da Gottlund besøkte Finnskogen på 1820-tallet ble Øyeren en av hans nærmeste allierte. Ifølge Einar Niemi skal Gottlund ha sett for seg et «kirkeråd» hvor Gottlund selv var øverste leder og høyeste myndighet, mens Pål Øyeren skulle være fogd. To av Øyerens sønner skal også ha blitt med Gottlund til Uppsala for å skaffe seg presteutdannelse.¹²¹ Etter at Gottlunds forsøk på å overtale myndighetene var blitt nedslått og Gottlund selv hadde reist hjem til Finland, skal Øyeren ha stått i bresjen for to nye slike forsøk i henholdsvis 1822 og 1825.¹²² De to forble venner, og sto i «uavbrutt korrespondanse» i 32 år etter Gottlunds avskjed.¹²³

Ove Qvale

I Hr. Lærer og Kirkesanger Qvale, der i mange Aar har virket paa Grue Finskog, havde jeg helt fra Kristiania den elskværdigste Cicerone¹²⁴, der gennem sine mange saavel kommunale som private Gjøremaal og sine mange Interesser havde erhvervet sig et indgaaende Kjendskab til Liv, Sprog og Forhold heroppe.¹²⁵

Ove Qvale var født i Vang i Valdres i 1846, og var således utenforstående som lærer i Grue da han kom dit i 1864.¹²⁶ At han var utenforstående kommer også frem i nekrologen over Ove

¹¹⁸ Sundt, 198.

¹¹⁹ Østberg, *Finnskogene i Norge*, 195.

¹²⁰ Sundt, *Beretning om Fante- eller Landstrygerfolket i Norge.*, 198.

¹²¹ Niemi, «Skogfinnene», 123.

¹²² Niemi, 123–24.

¹²³ Østberg, *Finnskogene i Norge*, 195.

¹²⁴ «Cicerone var en betegnelse for en guide eller turistomviser. Ordet ble også brukt om en som tilfeldig opptrer som omviser». [Snl.no/cicerone](http://snl.no/cicerone)

¹²⁵ Hedemarkens Amtstidende. 20.07.1894

<https://www.nb.no/items/2b299a1c7d0e43a5d9486984e989c710?page=1&searchText=>

¹²⁶ Ove Qvale var også «Postaabner» og agent for forsikringsselskapet Norden, i tillegg til å være lærer og kirkesanger.

Qvale i 1896 i *Norsk skoletidende*. I nekrologen fremkommer det at Qvale først var tvilende til å overta lærerposten på Finnskogen, og at dette skyldtes de oppfatningene som folk i bygda hadde av skogfinnene. Bygdefolket skal etter sigende ha betraktet skogfinnene som «nogen vrang og slemme folk at omgaaes med».¹²⁷ Selv om Qvale fikk disse fordommene motbevist, var det ikke fritt for at han følte seg adskilt fra omverdenen. Uten kjørevei og postkontor ble det vanskelig å holde kontakt med verden utenfor Finnskogen. Lærerjobben var heller ikke fri for utfordringer. Ifølge nekrologen hadde Qvale skissert en skolehverdag hvor vevere og skomakere jobbet i det provisoriske klasserommet «medens et par tre kjærringer kunde sidde fremme ved gruen og skravle om dit og dat».¹²⁸ Han skal også ha møtt motstand fra sin forgjenger, som mente at lærebøkene som hadde blitt kjøpt inn var ukristelige. Forgjengeren hadde derfor låst bøkene inne, og skal ha vært misfornøyd da Qvale valgte å ta dem i bruk. Qvale på sin side sto støtt i sin sak og inviterte forgjengeren til å overvære en religionstime. Etter påhøret fant han dog ikke noe å utsette på timen, og skal ha innrømmet at «Han (Qvale) har vist havt en kristeligsindet mor».¹²⁹

Til tross for de ukonvensjonelle arbeidsvilkårene ble Qvale værende på Finnskogen. I 1870 «aabnedes den store Kongevei fra Grue Hovedsogn over Finskogen til Sverige» slik at det ble lettere å holde forbindelse med omverdenen.¹³⁰ Mangelen på et postkontor løste han ved å ansøke om postforbindelse og ta på seg oppdraget som Grue Finnskogs første «postaabner». Jobben innebar å gå til Kongsvinger for å hente posten, omtrent fire mil hver vei.¹³¹ Qvale var med andre ord ikke fremmed for å gjennomføre store arbeidsoppgaver. I undervisningsøyemed skal han ha nektet å bruke finsk, selv om han forstod det godt nok. I og med at Qvale var offentlig ansatt i sin lærerstilling, må vi anta at undervisningen fulgte statlige retningslinjer i mer eller mindre grad. Nye skolelover i henholdsvis 1860 og 1889 sørget også for at undervisningen foregikk i mer ordnede former enn tidligere.¹³² Når vi i tillegg vet at assimilasjonspolitikken slo ut i full blomst under Qvales ansettelsesperiode, er det ikke så rart at norsk sto i fokus. I nekrologen skrives det at finsk var «Det kanskje mest brukte talesprog ved Qvales ankomst til Finskogen» og at «Man merker det paa sine steder

¹²⁷ Sandvik mfl., «Kirkesanger O. Qvale», 502.

¹²⁸ Sandvik mfl., 502.

¹²⁹ Sandvik mfl., 502.

¹³⁰ Hedemarkens Amtstidende. 27.07.1894

¹³¹ Sandvik mfl., «Kirkesanger O. Qvale», 503.

¹³² Jubileumskomiteén for skolens 250 års feiring i Grue, *Skolene i Grue gjennom 250 år 1739-1989*, 77–110.

endnu» at gamle folk «griber til det finske sprog sig imellem».¹³³ På bakgrunn av dette utsagnet kan vi anta at finsk ikke lenger var det mest brukte språket ved Qvales død i 1896.

4.4 Trongsruden og finnen

En historie om en skogfinne og en norsk skogeier, «Trongsruden», har vært en gjenganger i skolebøker gjennom første halvdel av 1900-tallet, som et eksempel på dialekt fra Solør-distriktet.¹³⁴ I denne korte historien kan vi lese at selv om noen finner fikk lov av skogeiere til å bygge på deres land, var det noen som bygde ulovlig: «Aa byggja ulovleg hev finnarne gjort so av og til like til no. Slike heimar vart sume tider kalla 'Ta-se-tel', av di dei hadde teke seg til det forutan lov.» I historien går landeieren, Trongsruden, opp i skogen for å hilse på finnen som har slått seg ned på hans land. Etter litt utspørring får Trongsruden vite at finnen har tenkt seg ned til skogeieren får å spørre om lov, bare han har fått tak på røykstua si. Det skulle ikke være noe problem, mener finnen, for han har fått høre at landeieren skal være en snill kar. Da Trongsruden avslører at det er han som eier skogen, er finnen rask med å by på melk og motti. De to blir enige om at finnen skal få leie jorda for fem daler i året, og at finnen kan få arbeide for leien dersom det skulle være dårlig med penger. «Finnen sat ei stund. Men so tok han Trongsruden i neven og sa 'Det var godt baade for deg og meg at du var so medraadleg. Elles kunde me ha kome til og gjort upp reknskapen vaar med denna der', og dermed peika han burt i kraai paa ei reikut flintlaas-rifla.» Selv om denne historien ender godt, med en enighet mellom de to karene, er det likevel viktig å merke seg at skogfinnen i denne historien blir framstilt som en luring, en som tar først og spør siden. I tillegg kan vi merke oss at den neste historien i læreboka er *Per og Paal og Esben Askelad*. Vi kan med rimelighet anta at denne læreboka er det første møtet med skogfinsk kultur for mange norske skolebarn i tiden rundt bokas utgivelse i 1907. Skogfinnen i historien blir framstilt som en karikatur på en lurendreier, omtrent som reven i mange eventyr. Riktignok kan finnen i historien begrunne rifla med følgende argument:

Det er ikkje godt aa vera husvill, og naar ein ser det ikkje kann verta utav med det som ein skulde berga kjerring og ungar med, so vert ein harm og sint, som ei bjørnmor dei tek ungarne ifraa, og veg ikkje kva ein gjer.

¹³³ Sandvik mfl., «Kirkesanger O. Qvale», 502.

¹³⁴ Paus, *Læsebok i morsmaalet*, 66.

Historien går igjen i flere andre lærebøker og eventyrsamlinger. Søker man opp tittelen «Trongsruden og finnen» i nasjonalbibliotekets digitale samlinger, får en opp treff i 15 ulike bøker. Utgivelsesårene for disse bøkene strekker seg fra 1906 til 1974.¹³⁵ Historien har med andre ord hatt god spredning i skoleverket og blant den norske allmuen. Det er ikke usannsynlig at også skolebarna på Finnskogen hadde en av disse lærebøkene tidlig på 1900-tallet. Det er uansett ikke vanskelig å tenke seg at en slik historie kan ha vært med på å forme de oppfatningene folk hadde om skogfinnekulturen.

4.5 Konklusjon

I dette kapitlet har jeg sett på hvordan skoleverket på Finnskogen så ut på 1800-tallet og hvordan dette hang sammen med de språklige og kulturelle utviklingene. Med utgangspunkt i beretninger fra ulike tidsepoker har jeg vist hvordan det finske språket fortsatt sto særdeles sterkt på 1820-tallet og frem til rundt midten av 1800-tallet. Ved inngangen til det 20. århundret var det fortsatt noen eldre mennesker som talte finsk seg imellom, men nå så norsk ut til å ha tatt over som førstespråk i de fleste sammenhenger.

I tillegg har jeg gått nærmere inn på to lærere som representerte to ytterpunkter i integreringssammenheng. Pål Øyeren, i sin tid en av Gottlunds viktigste samarbeidspartnere på Finnskogen, holdt omgangsskoleundervisning som skulle ivareta den finske kulturarven. Øyeren brukte undervisningsmateriale på både norsk, svensk og finsk og var med på å holde det finske språket i live på Finnskogen. Qvale var på sin side både utenforstående og offentlig ansatt. Han «brugte visstnok aldrig det finske sprog hverken i tale eller skrift» og representerte på denne måten myndighetenes holdning til undervisning blant minoritetsbefolkningen.¹³⁶ Qvale sto også i bresjen for å utbedre kommunikasjon mellom Finnskogen og samfunnet for øvrig, noe han blant annet gjorde for å sørge for egen postforbindelse til Grue Finnskog via Kongsvinger. Vi har sett at både undervisning og kommunikasjon med omverdenen var kjerneelementer i Finnskogens innlemming i det norske samfunnet. Således kan en peke på et brytningspunkt i overgangen mellom Øyerens driftstid

¹³⁵ Henholdsvis Heggstad, *Norsk lesnad* og; Beito, *Målføre og normalmål*.

¹³⁶ Sandvik mfl., «Kirkesanger O. Qvale», 502.

med skogfinsk kulturkonservatisme i fokus på den ene siden, og Qvales driftstid med fokus på norskspråklighet og nye kommunikasjonsårer utad på den andre.

Til slutt har jeg presentert et eksempel på hvordan gamle fordommer ble forsterket også gjennom skoleverket. Historien om Trongsruden og finnen fremstiller skogfinnekultur på en unyansert og lite progressiv måte. Selv om historien er ment å fungere som et eksempel på Solør-dialekt i norskundervisning, kan den ha vært medvirkende til å fremme allerede negative og nedlatende oppfatninger om skogfinnekulturen.

5 Avslutning

I en stadig mer multikulturell verden tenker jeg at det kan være verdifullt å forske på hvordan mennesker fra ulike kulturelle bakgrunner har utvekslet kultur og erfaringer gjennom en lengre tidsperiode. I dagens samfunn er det mange av oss som møter mennesker med ulike nasjonale eller kulturelle identiteter, enten digitalt eller i den virkelige verden, hver eneste dag. Mange opplever at deres identitet blir fremstilt i negative, som regel feilaktige eller overforenklede representasjoner. Uttrykket «finner og folk» skal ha blitt brukt som et motsetningspar i dagligtale om skogfinner i Solør helt fram til slutten av det nittende århundret. Tidligere har uttrykket også forekommet i offisielle dokumenter.¹³⁷ I likhet med andre minoriteter, har skogfinnene vært utsatt for fremmedgjøring og forsøk på tvangsassimilering fra myndighetene. Når alt dette er sagt, skal det også sies at denne oppgaven ikke har til hensikt å trekke linjer frem til vår egen tid. Ikke desto mindre kan noen av betraktningene være til ettertanke for leseren.

I denne oppgaven har jeg forsøkt å svare på den følgende problemstillingen:

Hvordan har ulike representasjoner av Finnskogen under den norske nasjonsbyggingen vært med på å skape oppfatninger om skogfinner og skogfinsk kultur, og i hvilken grad preges Finnskogen av marginalisering og assimilering i perioden 1820-1935?

I dag kan vi snakke om at skogfinnene har en utpreget etno-territoriell identitet, men dette har ikke bestandig vært slik. I de tidlige skogfinske bosetningene var riksgrensen mindre betydningsfull og mindre «håndfast» enn hva som er tilfellet i dag. Finnskogsområdet som fenomen har vokst fram gjennom generasjoner, men var i utgangspunktet kun et sted som imøtekom en del av de behovene som de reisende finnene hadde. Lokasjonen er i så måte arbitrær, og det territorielle aspektet har vokst fram som en naturlig del av den utviklingen som det kulturelle fellesskapet har hatt i all den tid skogfinnene har oppholdt seg her. I litteratur og omtale fra midten av 1800-tallet og frem til 1920-tallet ser vi et bredt spekter av forskjellige begreper som brukes til å beskrive den grupperingen vi i dag kaller skogfinner. Ofte er begrepene sterkt knyttet til andre grupperinger, slik som samer, finner og kvener. I tillegg ser vi at begrepet «skogfinner» har forekommet i flere utgaver før det tok over som det normative begrepet. Blant disse finner vi for eksempel «Tornedalsfinner» og «Värmlandsfinner» i Sverige. Mange kilder fra den norske siden av grensa omtaler

¹³⁷ Østberg, *Finnskogene i Norge*, 167.

skogfinnene som finner og/eller kvener. Dette kan medføre en del forvirring. Visst er både kvener og skogfinner av finsk avstamning, men de bør likevel adskilles i to separate grupper.

Ettersom de nasjonalromantiske strømningene som farget nasjonsbyggingen etter 1814 vektla et urnorsk forestilt fellesskap, fantes det liten plass til multikulturalisme i Norge under denne perioden. Skogfinnene ble derfor med noen få unntak ignorert av styringsmaktene. Likevel var skogfinnene og de andre nasjonale minoritetene et fremmedelement som, når de ble lagt merke til, sto i sterk kontrast til den norske ensartetheten som nasjonalromantikerne verdsatte høyt. Det ble etter hvert tydelig at myndighetene ønsket en oversikt over disse «indre andre».

I folketellingene fra perioden har vi sett at skogfinnene konsekvent ble kategorisert som kvener, til tross for at etnonymet kvener aldri ble brukt som «inngruppe»-betegnelse blant skogfinnene selv. Avgjørelsen om å kategorisere de to fellesskapene under samme navn medvirket sannsynligvis bare til å marginalisere skogfinnekulturen ytterligere. Assosiasjoner mellom skogfinner og kvener, i tillegg til Gottlunds forsøk på å gjenreise den finske kulturelle identiteten på Finnskogen har fått flere til å peke på sikkerhetspolitiske vurderinger som årsak for at fornorskningspolitikken også omfattet skogfinnekulturen. Gottlund ble stemplet som en kulturell agitator, men Gottlund var for lengst tilbake i Finland innen Norges relativt liberale innvandringspolitikk tok en vending mot assimilasjon rundt 1860. Det at finsk fortsatt var det rådende språket i dagligtalen på Finnskogen var antakelig en større forvaltningsutfordring.

Et utvalg beretninger fra Finnskogen med forskjellige perspektiver har vist at utenforstående reisende som kom til Finnskogen i denne perioden nesten utelukkende hadde negative forventninger før de ankom. Det skal sies at ingen av beretningene beskriver noen uttalt fiendtlige holdninger, men flere uttrykker en skepsis til å besøke disse fremmede traktene. Desto mer påfallende er det at alle beretningene forteller om positive opplevelser. De oppfatningene som oftest har blitt trukket frem snakker om gjestfrihet og renslighet. Fordommene vitner om en omfattende uvitenhet som kan knyttes til marginaliseringen av finnskogskulturen ellers i samfunnet.

Mellom 1820 og 1935 foregikk det en kulturell omveltning på Finnskogen. Det er tydelig å lese i de beretningene som jeg har lagt fram i denne oppgaven. Da Gottlund kom til den norske Finnskogen i 1821 var det et marginalisert grensefolk han møtte. På grunn av de store oppkjøpene som var gjort av handelshus i Christiania var levekårene blitt nærmest uutholdelige for mange skogfinner. Gottlunds visjon om et eget skogfinsk herred må derfor ha

vært en forlystende tanke for noen av dem. Dette og flere andre slike forsøk ble nedslått, omtrent samtidig som at handelshusene selger seg ut av skogen og skogfinnene får en økonomisk oppsving mot midten av århundret. Beskrivelsene som Både Nils Vibe Stockfleth og Eilert Sundt har skrevet er derfor svært annerledes fra Gottlunds nedtegnelser. Finsk var fortsatt det rådende språket på Finnskogen i 1848, men Stockfleth mente at det var på vei til å bli faset ut til fordel for norsk.

Jeg har trukket fram norskspråklig undervisning som en viktig faktor i de språklige og kulturelle endringene som skjer på Finnskogen mellom 1860 og 1935. Da Ove Qvale tok over lærerposten på Grue Finnskog på siste halvdel av 1860-tallet skulle det vise seg at en omfattende fornorskning var nært forestående. Etersom Qvales arbeid i kraft av sine stillinger står i kontrast til den innsatsen som Pål Øyeren gjorde for å forsøke å ivareta finnskogskulturen, har jeg foreslått at det forekommer et sentralt skille mellom de to lærerne og hvordan finnskogskulturen kom til å utvikle seg heretter.

En annen sentral årsak til at fornorskingsprosessen tiltok er at den fysiske avstanden mellom skogfinnene og det norske bygdesamfunnet ble langt mer overkommelig i denne perioden. En kan argumentere for at åpningen av veien i 1870 nærmest ble en symbolsk åpning av det skogfinske samfunnet ut mot det norske. Heretter er blir handel og reise betydelig enklere, og med dette følge en økt språklig og kulturell utveksling som på grunn av skogfinnekulturens marginale størrelse gjør at den norske identiteten siver inn i Finnskogen heller enn motsatt.

6 Epilog

I det følgende skal jeg redegjøre for hvordan denne masteroppgaven kan brukes i historieundervisning i videregående skole. Ettersom nye læreplaner er på vei til å innføres i den videregående skolen, har jeg valgt å fokusere på hvordan undervisning basert på masteroppgaven kan forankres i tre av de fire nye kjerneelementene herfra. Rent strukturelt har jeg valgt å knytte ulike kompetansemål til de enkelte kjerneelementene, slik det er foreslått på utdanningsdirektoratets nettsider. Deretter vil jeg diskutere eventuelle styrker, svakheter og utfordringer knyttet til gjennomføringen av denne undervisningen. I tillegg vil denne epilogen skissere noen forslag til undervisningsopplegg som forhåpentligvis kan inspirere noen gode, læringsfremmende undervisningsøker. Noen av undervisningsoppleggene er små og kan gjennomføres i en enkeltøkt, mens andre er mer omfattende og vil kreve å legge opp til et prosjektarbeid. Grunnen til at jeg har valgt å løse det slik er at jeg ønsker å vise frem allsidigheten og anvendeligheten til temaet skogfinner innenfor historieundervisningen. Fokuset for masteroppgaven har ligget på skogfinner, men mange av elementene som diskuteres her kan omarbeides eller vinkles på en slik måte at elevene kan utvikle forståelse for andre temaer, for eksempel andre nasjonale minoriteter, historiebevissthet, ressursfordeling og samfunnsorganisering. Jeg vil også vise hvordan en undervisningsøkt kan bygges rundt en historisk kilde, i dette tilfellet en lærebok fra 1907. Til slutt vil jeg demonstrere hvorfor temaet skogfinner vil være et godt utgangspunkt for å jobbe med det tverrfaglige temaet *demokrati og medborgerskap*.

6.1 Kjerneelementer i fagfornyelsen

Historiebevissthet

I beskrivelsen av kjerneelementet *historiebevissthet* heter det at «Elevene utvikler historiebevissthet ved å arbeide utforskende med historie, opparbeide en kildekritisk kompetanse og kunne se ulike perspektiver og sammenhenger i faget.»¹³⁸ Nesten uansett hvor man er i landet, vil nok mange elever ha begrenset bakgrunnskunnskap om Finnskogen. I så

¹³⁸ Utdanningsdirektoratet, «Kjerneelementer - Læreplan i historie – fellesfag i studieforberedende utdanningsprogram (HIS01-03)».

måte er dette temaet en optimal inngang for å arbeide utforskende med et tema i historiefaget. Mange vil også kunne oppdage nye perspektiver på norgeshistorien, for ikke å snakke om sammenhenger mellom kildegrunnlag og ulike oppfatninger av historien.

For å bruke oppgaven som en inngang til økt historiebevissthet hos elevene, kan jeg for eksempel tenke meg et undervisningsopplegg basert på elevene selv og deres egen familiehistorie. Dersom man gir elevene en innføring i å bruke folketellinger og andre relevante kilder til å utforske sitt eget opphav, kan det til og med tenkes at noen oppdager en tilknytning til skogfinnene eller en annen nasjonal minoritet. På denne måten kan elevene arbeide mot å «forstå seg selv som historieskapte og historieskapende med en fortid, nåtid og framtid.», som det heter i læreplanen.¹³⁹ En av utfordringene med et slikt opplegg kan være at de fleste klasserom vil være sammensatt av elever med ulik kulturell bakgrunn, og for enkelte kan det være spesielle utfordringer knyttet til å finne kildemateriale. For å imøtekomme slike utfordringer vil jeg heller påstå at en multikulturell elevgruppe gir unike muligheter til å utforske historie fra ulike perspektiver, med ulike metoder. Elever som av ulike årsaker ikke har tilgang på kildemateriale i form av befolkningsstatistikk, folketellinger eller lignende, kan med fordel bruke sine egne nærrelasjoner for å utforske sine egne bakgrunner. Disse elevene kan for eksempel intervju familiemedlemmer om sin egen families historie. Prosjektarbeidet kan i neste rekke danne grunnlaget for helt unike og innsiktsfulle presentasjoner som elevene kan holde for hverandre. Slik kan elevene få nye og lærerike perspektiver som strekker seg fra lokalhistorie til globalhistorie.

Kompetansemål knyttet til historiebevissthet

På utdanningsdirektoratets nettsider for fagfornyelsen kan man enkelt finne ut av hvilke kompetansemål som er anbefalt å knytte til de ulike kjerneelementene i historiefaget.¹⁴⁰ På bakgrunn av denne anbefalingen har jeg i det følgende valgt ut noen av de kjerneelementene som jeg mener vil passe best for tematikken i masteroppgaven. Kompetansemål er markert i kursiv.

Reflektere over hvordan fortolkninger av fortiden er preget av nåtidsforståelse og forventninger til framtiden. I masteroppgaven bruker jeg blant annet reiseskildringer for å

¹³⁹ Utdanningsdirektoratet.

¹⁴⁰ Utdanningsdirektoratet.

presentere ulike fortolkninger av skogfinner og skogfinsk kultur. Flere av reiseskildringene beskriver Finnskogen gjennom et «fortid-nåtid-fremtid» -perspektiv. Disse skildringene tar for seg skogfinnenes migrasjon til Norge fra Finland, hvor de er i samtiden (for eksempel Eilert Sundt i 1848) og hvor forfatterne av reiseskildringene tror skogfinnekulturen er på vei.

Analysere hvordan framstillinger av fortiden har blitt brukt i Norge for å skape nasjonal identitet og drøfte hvilke virkninger dette har hatt for ulike grupper. I kapitlet «Den edle ville» drøfter jeg hvordan skogfinnene utviklet en egen identitet og *Volksgeist* omtrent parallelt med den norske nasjonsbyggingen. En sentral del av dette kapitlet handler om hvordan Finnskogen forholdt seg til nasjonen for øvrig og vice versa. I tillegg redegjør kapitlet delvis for hvordan den frie norske bonden og den norske naturen brukes i nasjons- og identitetsskapingen under denne perioden. Med bakgrunn i denne tematikken kan man for eksempel utarbeide et undervisningsopplegg som tar sikte på å diskutere hvilke faktorer som skilte den frie, norske bonden fra en skogfinne eller en kven som etter alt å dømme har hatt noenlunde like livskår, arbeidsoppgaver og så videre. En av de største utfordringene med å forske på skogfinner har vært at mange kilder bruker begreper om ulike etniske minoriteter nærmest vilkårlig. Det kan spesielt være utfordrende å finne korrekt informasjon i kilder som omtaler skogfinner som kvener. Fra et lærerperspektiv er det svært viktig at elevene stiller kritiske spørsmål til kildematerialet de benytter seg av. Som en øvelse i dette, foreslår jeg et undervisningsopplegg som baserer seg på folketellingene som blant annet kategoriserer folk som *fattiglem* eller *idiot*. Kan vi stole på at vi skjønner hva kildene snakker om ved å tolke dem ut fra det språket vi bruker i dag? Hvilke tellingsinstruksjoner tror vi at de utsendte jobbet ut fra? Hadde tellerne noe medisinsk grunnlag for å si at noen hadde psykiske lidelser? Et annet godt utgangspunkt for undervisningsopplegg i dette kapitlet kan være å se på diskrepansen mellom folketellingene i 1891 og 1910. I 1891 står det oppført 855 finner/kvener i Solør, mens det i 1910 kun er telt 30 personer under denne kategoriseringen. Ved å presentere elevene for denne uoverensstemmelsen kan de selv få lov til å stille spørsmål til kilden og komme til sine egne konklusjoner. Alternativt kan elevene få i oppgave å skulle lete frem forklaringen som finnes i folketellingen fra 1920.

Reflektere over hvordan teknologiske omveltninger fra den industrielle revolusjonen til i dag har endret menneskers liv og formet forventninger til framtiden. En av kildene jeg har brukt i oppgaven, «Nogle Ord om en Kjørevei over Brandvolds Finskog», er et avisinnlegg fra Finnskogen som argumenterer for å få bygget en vei over Brandvals Finnskog. Denne kilden har flere fordeler som utgangspunkt for en nærlesing. Ved å knytte den opp mot den industrielle revolusjonen, kan elevene gjennom bruk av denne kilden få et øyeblikksbilde fra Norge i 1894. Dette er et øyeblikksbilde som helt tydelig redegjør for hvordan teknologiske omveltninger og forventninger til framtiden formet menneskers livsvilkår og tankegang i denne perioden. I tillegg ligger det en egenverdi i å bruke digitaliserte aviser som grunnlag for kildeforskning i historieundervisningen. Digitale aviser gir elevene læringsfremmende utfordringer både i form av digital kompetanse og historisk språkutvikling.

Historisk empati, sammenhenger og perspektiver

Et av kjerneelementene i den nye læreplanen for historie, fagfornyelsen, er at elevene skal utvikle historisk empati. Dette kjerneelementet danner et nærmest optimalt bakteppe for å undervise om skogfinnenes historie i Norge. Uten historisk empati kan denne historien være vanskelig å forstå. På bakgrunn av egen undervisningserfaring mener jeg at det er riktig å viktig at historisk empati nå kommer inn som et kjernefelt i historiefaget på videregående nivå. Samtidig opplever jeg at det kan være utfordrende å skulle måle elevers evne til historisk empati. Selv om det er en av de mindre målbare elementene i historiefaget, kan det måles gjennom grad av refleksjon, noe jeg mener gjøres best muntlig. Derfor vil jeg foreslå at dette kjerneelementet best kan implementeres i kombinasjon med en av de andre oppleggene jeg har skissert i denne epilogen. Ved å gjennomføre gruppe- eller plenumsdiskusjoner kan man som lærer stille direkte oppfølgings spørsmål eller avklaringer til eventuelle påstander eller spørsmål elevene måtte ha. Ved å tilrettelegge for diskusjonsforum i et klasserom vil elevene i tillegg kunne bygge på hverandres påstander eller synspunkter. Jeg vil i tillegg våge å påstå at empati er en evne som utvikles best i et miljø hvor man får sine egne oppfatninger utfordret av sine likemenn eller kolleger. For ordens skyld vil jeg understreke at poenget mitt ikke er at historisk empati ikke kan utvikles ved hjelp av skriftlig arbeid, men en at man i en skriftlig oppgave i utgangspunktet ikke konfronteres på egne holdninger, annet enn av en autoritetsfigur i form av læreren.

Kompetansemål knyttet til historisk empati, sammenhenger og perspektiver

Her har jeg valgt å presentere to kompetansemål med forslag til undervisningsopplegg som enten kan brukes sammen eller hver for seg. Begge oppleggene jeg skisserer har spesielt fokus på historisk empati, og vil derfor kunne fungere godt i kombinasjon med hverandre. Det andre undervisningsopplegget tar utgangspunkt i en lærebok fra 1907. Å jobbe med en slik kilde har flere fordeler. For det første er boken en håndfast kilde (om enn digitalisert) som vil fungere som en «knagg» som elevene kan knytte kompetansen til. For det andre er boken et godt eksempel på hvordan kilder kan brukes både som levning og beretning.

Utforske en historisk person og diskutere hans eller hennes tenkning, handlingsrom og valg i lys av samtiden han eller hun levde i. I forrige avsnitt påsto jeg at det kan være vanskelig å sette seg inn i skogfinnenes historie uten historisk empati. Påstanden er kanskje satt litt på spissen, men vi kan tenke oss at det kan være vanskelig å forstå hvorfor noen vil fortsette å bo i et «fremmed» land hvor man selv oppleves som et fremmedelement. At skogfinnene dro fra Finland på grunn av uår og dårlig avl er enkelt nok å forklare. Hva med svedjebruket, da? Hvorfor «insisterte» skogfinnene på å fortsette med denne typen jordbruk, som var foraktet av mange i bygdene? Et forslag til et opplegg som dekker dette kompetansemålet er å presentere elevene for en oppdiktet skogfinne. Ved å sette noen rammer for tid, rom og levevilkår kan læreren tilrettelegge for gruppearbeid med mål om å produsere en side med tekst som skisserer ulike hypoteser om hvilke valg skogfinnen må ta og hvilke alternativer han/hun har. Hvilke valg er det mest sannsynlige, basert på de rammene som er satt? Ville elevene tatt de samme valgene gitt at de ble presentert med de samme dilemmaene i dagens samfunn?

Utforske menneskers handlingsrom og valgmuligheter i konfliktsituasjoner og vurdere konsekvenser av valgene de har tatt. En av kildene som masteroppgaven befatter seg med er en lærebok fra 1907.¹⁴¹ Historien jeg har valgt å trekke ut omhandler en skogfinne som bosetter seg på en annen manns land uten å spørre om tillatelse. Skogfinnen har nemlig hørt at grunneieren er en snill mann, og mener at det er bedre å spørre om tilgivelse enn tillatelse. I historien blir finnen framstilt som en luring, omtrent som reven i eventyrene. Da de to vel har blitt enige om en leiepris, kan skogfinnen fortelle at det jammen var godt han slapp å løse

¹⁴¹ Paus, *Læsebok i morsmaalet*, 66.

konflikten ved hjelp av jaktrifla si. Historisk empati handler om at elevene skal forsøke å sette seg inn i hvorfor et individ eller en gruppe handlet som de gjorde, gitt de handlingsrommene de hadde å forholde seg til. Vi kan ikke vite om slike analyser ble gjort i de mange klasserommene hvor denne historien ble lest, men sannsynligheten for det er lav, med tanke på at læreboken hører til i norskfaget. Derfor kan det tenkes at nettopp denne historien, som for mange vil ha vært det eneste møtet med skogfinnekulturen, har vært med på å forme et unyansert bilde. For de elevene som fikk en noe høyere utdanning, fikk man igjen kun et lite glimt av skogfinsk kultur, også dette med negativt fortegn: «Enten er det tullinger, som stadig plages og forfølges av ungerne, eller det er stygge spaakjærringer, trollfinner og slikt, som det staar rædsel av.»¹⁴² Her må det tas høyde for at «trollfinner» også kan vise til samer eller kvener, samtidig som det kan være en felles karakterisering av alle finskættede grupperinger i Norge.

Jeg ser for meg to alternative innganger til denne kilden i undervisningsøyemed. Elevene kan få i oppgave å analysere historien som en beretning. Her vil det være hensiktsmessig å gi elevene noen spørsmål å jobbe med, for eksempel:

- Blir karakterene fremstilt i et positivt eller negativt lys? Begrunn med eksempler fra teksten.
- Hvilket synspunkt representerer fortelleren?
- Hvor troverdig er fortelleren?
- Kunne dette hendt i dag? Hvorfor/hvorfor ikke?

Den andre inngangen vil være at elevene kan analysere og diskutere kilden i et samfunnsperspektiv. Hvorfor tror de at denne historien ble trykket i skolebøker? Hva slags læringshensikt hadde historien? Mener elevene at historien er problematisk sett fra et samtidsperspektiv?

¹⁴² Broch, *Læsebok i morsmaalet*, 229.

Mennesker og samfunn i fortid, nåtid og framtid

«Hvordan har mennesker blitt definert, hvordan har de definert seg selv, og hvordan har de oppfattet sin plass i verden?»¹⁴³ Disse problemstillingene står sentralt i min masteroppgave, og er imperative når vi skal forsøke å forstå skogfinnenes historie. De uklare definisjonene som har fulgt skogfinnene helt frem til nyere tid har vært med på å prege oppfatninger om Finnskogen både internt og eksternt. Vi kan gå inn i folketellingene for å se helt konkret hvordan skogfinner har blitt definert av andre. Vi kan også gå til andre skrevne kilder om Finnskogen som har definert gruppen basert på empiriske data. Man kan også lete i reiseberetninger eller aviser for å forsøke å finne beskrivelser av skogfinner. Noen av disse beskrivelsene er nedsettende, mens andre løfter frem skogfinnene som arbeidsomme og gjestfrie mennesker. Det vil nok være langt mer utfordrende å si noe om hvordan de har oppfattet sin egen plass i verden. For det første er det en overforenkling å anta at alle skogfinner ha oppfattet sin egen plass i verden på samme måte. For det andre har både eksterne og interne oppfatninger variert i takt med andre tidsstrømninger.

Kompetansemål knyttet til mennesker og samfunn i fortid, nåtid og framtid

Kjerneelementet *mennesker og samfunn i fortid, nåtid og framtid* er sannsynligvis det kjerneelementet som er tettest knyttet til skogfinner og de andre nasjonale minoritetene, og lenken mellom de to er mer selvforklarende. Derfor har jeg valgt å peke mer direkte på kompetansemålene i dette leddet av epilogen.

Utforske hvordan mennesker har arbeidet for myndiggjøring og frigjøring i norsk og samisk historie, og gjøre rede for hvordan de samtidig har bidratt til utviklingen av demokratiet. Dette kompetansemålet peker på et viktig poeng om Skogfinner. Funnene fra masteroppgaven forteller oss om hvordan skogfinsk kultur i stor grad har blitt ignorert eller oversett av storsamfunnet i perioder. Ved å formulere kompetansemålet på denne måten, insinuerer utdanningsdirektoratet enten at (a) skogfinsk historie er en integrert del av Norges historie eller (b) skogfinsk historie er ikke viktig nok til å inkludere i historiefaget. Hvis sistnevnte er tilfelle, vil man i forlengelse av det samme argumentet kunne si at samisk historie er en egen enhet, separert fra norsk historie? I historieundervisning er det ofte hensiktsmessig å se på

¹⁴³ Utdanningsdirektoratet, «Kjerneelementer - Læreplan i historie – fellesfag i studieforberedende utdanningsprogram (HIS01-03)».

kjerneelementer og kompetansemål sammen med elevene. Slik kan du integrere metakognitive læringsstrategier i undervisningen.¹⁴⁴ Metalæring kan hjelpe elevene til å forstå *hvorfor* de skal lære noe, heller enn bare *hva* de trenger å lære.

Gjøre rede for årsaker til at mennesker har migrert, og diskutere kulturmøtene sett fra ulike perspektiver. Sammenhengen mellom dette kompetansemålet og tematikken i masteroppgaven er tydelig. Årsakene for migrasjon er håndfaste og greie å forholde seg til, og kildetilfanget fra kulturmøtene med den norske allmuen er relativt lett tilgjengelig. Enkelte kilder bør forenkles språklig for bruk i undervisningen.

6.2 Demokrati og medborgerskap

Demokrati og medborgerskap er et tverrfaglig tema som er skissert i de nye læreplanene. Å se på skogfinner vil være et godt utgangspunkt for å jobbe med dette tverrfaglige temaet. I et historiefaglig perspektiv kan elevene undersøke ulike oppfatninger om skogfinner som norske medborgere har utviklet seg gjennom historien. Denne oppgaven vist at skogfinner ble oppfattet som et fremmedelement i Norge på begynnelsen av 1800-tallet, men at flere anser den nasjonale minoriteten som totalt «fornorsket» i 1935. I forbindelse med temaet 1814 kan elevene forsøke å se på Grunnloven som kilde. Jeg vil foreslå et gruppearbeid hvor elevene jobber med følgende spørsmål:

- Hva sier Grunnloven om hvem som skal ha stemmerett i Norge?
- Fikk skogfinner stemmerett i 1814, i så fall hvem av dem?
- Kan vi påstå at skogfinner ble regnet som medborgere i 1814 og i årene som fulgte? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Endret dette seg over tid, i så fall hvordan?
- Hvem har stemmerett i Norge i dag?
- Finnes det noen argumenter for å endre på dagens regler, i så fall hvilke?

¹⁴⁴ Lund, *Historiedidaktikk*, 76.

Ved å stille disse spørsmålene kan jeg som lærer tilrettelegge for at elevene reflekterer rundt demokratiets utvikling i Norge og hvem som historisk sett har vært inkludert i medborgerskapet. I en gjennomsnittlig klasse på videregående er det sannsynligvis ingen som ville hatt stemmerett i 1814. Noen av guttene ville heller ikke fått det i sin levetid, mens jentene aldri ville fått det i sin. Gjennom dette prosjektet vil elevene få muligheten til å erfare at de har påvirkningskraft i samfunnet, og at de ikke bør ta dette for gitt. Ved å sette seg selv i en tenkt situasjon i fortiden og reflektere over de sterke kontrastene til dagens samfunn vil elevene kunne utvikle en forståelse for at vi både er historieskapte – og historieskapende.

Kilder

- Beito, Olav T. *Målføre og normalmål: utvalde målprøver med normaliserte parallelltekster og eit utsyn over målføra*. 2.utg. Bd. 23. Skrifter frå Norsk målførearkiv (trykt utg.). Oslo: Universitetsforlaget, 1974. http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2014070406102.
- Broch, Chr. *Læsebok i morsmaalet: for folkeskolens og middelskolens høiere klasser samt for videregaaende folkeskoler (fortsættelsesskoler, amts- og folkehøiskoler)*. 8. utg., rev.Forøk. ved M. Seip. Kristiania: Cappelen, 1911. http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2012030924025.
- Departementet for det Indre. «Resultaterne af Folketællingen i Norge i Januar 1866». Det Steenske Bogtrykkeri, 1869. Statistisk sentralbyrå. https://www.ssb.no/historisk-statistikk/folketellinger/folketellingen-1866/_attachment/inline/b7e12374-523d-4699-9db5-6977bdb2478f:54bb420420a7b6b0eccccf461f58d37ccfa14ed9/nos_i_c1_i_1866.pdf.
- . «Tabeller over Folkemængden i Norge den 31te December 1845 samt over de i Tidsrommet 1836-1845 Ægteviede, Fødte og Døde». Chr. Grøndahl, 1847. Statistisk sentralbyrå. https://www.ssb.no/historisk-statistikk/folketellinger/folketellingen-1845/_attachment/inline/b1d8fb7f-73b1-4274-88ad-909ee788eae7:53747bdf1ae1d5cdb1582ca41596336378332204/st_08r_1836-45.pdf.
- . «Tabeller over Folkemængden i Norge den 31te December 1855 samt over de i Tidsummet 1846-1855 Ægteviede, Fødte og Døde», 1857. Statistisk sentralbyrå. https://www.ssb.no/historisk-statistikk/folketellinger/folketellingen-1855/_attachment/inline/b2254ca0-3f1b-4019-9e4b-4a5bc6334ff5:bfa8d58536626c5110422c85c34438f4b16a6517/st_16r_1846-55.pdf.
- Det Kongelige Finants-, Handels- og Told-Departement. «Tabeller over Folkemængden i Norge den 28de November 1835». Chr. Grøndahl, 1838. Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/historisk-statistikk/folketellinger/folketellingen->

[1835/ /attachment/inline/c48df857-3aba-4d33-be34-39b1001a0022:b21bc1fd1e62c4a6fd7821e40beab04470e14e20/st_01r_1835.pdf](#).

Det statistiske Centralbureau. «Folketællingen i Kongeriget Norge 1 Januar 1891.

Folkemængde fordelt efter Nationalitet, Fødested og Trosbekjendelse. Blinde, Døvstumme og Sindssyge. Ægteskaber mellem Nærbeslægtede. Navnefortegnelse over Personer, 95 Aar og derover.» H. Aschehoug & Co., 1897. Statistisk sentralbyrå.

https://www.ssb.no/historisk-statistikk/folketellinger/folketellingen-1891/ /attachment/inline/ad714dbc-3547-4558-ae51-6df6b5aea70a:c071e52807c181063019c10f7ecaf1f464a82876/nos_iii_278.pdf.

———. «Folketællingen i Kongeriket Norge 3 December 1900. Fjerde Hefte. Folkemængde fordelt efter Nationalitet, Fødested og Trosbekjendelse. Blinde, Døvstumme og Sindsyge.» H. Aschehoug & Co., 1904. Statistisk sentralbyrå.

https://www.ssb.no/historisk-statistikk/folketellinger/folketellingen-1900/ /attachment/inline/ecd5a9d4-e03a-45e4-a6a7-240e08ec7937:39fdc7dde75d01d3443af7c9a2fffe7cd768726b/nos_iv_083.pdf.

———. «Resultaterne af Folketællingen i Norge i Januar 1876 3die Hefte. Opgaver over Folkemængde fordelt efter Livsstilling, Nationalitet, Fødested og Trosbekjendelse samt over Blinde, Døvstumme og Sindssyge». Det Steenske Bogtrykkeri, 1880.

Statistisk sentralbyrå. https://www.ssb.no/historisk-statistikk/folketellinger/folketellingen-1876/ /attachment/inline/a889fa25-5a13-49db-bd3d-e35418a26a23:91240c1be1cb15d70a4c547eab86b338f46b7b88/nos_i_c1_i_1876_3.pdf.

Det Statistiske Centralbyrå. «Folketellingen 1920 fjerde hefte. Folkemengden fordelt efter fødested, Finner og Kvener, Andre lands statsborgere, Norsk-Amerikanere.» H.

Aschehoug & Co., 1923. Statistisk sentralbyrå. https://www.ssb.no/historisk-statistikk/folketellinger/folketellingen-1920/ /attachment/inline/1f719929-636c-48e1-a096-481ab05ecbdb:4179e8b6b9db05ec6299cb03841f0ddf949ea35d/nos_vii_081.pdf.

———. «Folketellingen 1930 fjerde hefte. Samer og Kvener. Andre lands statsborgere.

Blinde, døvstumme, åndssvake og sinnssyke.» H. Aschehoug & Co., 1933. Statistisk

sentralbyrå. https://www.ssb.no/historisk-statistikk/folketellinger/folketellingen-1930/_attachment/inline/a74d9177-c798-4f6a-a053-5fc44347ab6b:c4cd62dda55e9afe8af7889fd9dfbfd3b0a96790/nos_ix_017.pdf.

Det statistiske centralbyråa. «Folketellingen i Norge 1 December 1910. Andet hefte. Finner og lapper. Hjemvendte norsk-amerikanere. Dissentere. Blinde, døde og sindssyke.» H. Aschehoug & Co., 1912. Statistisk sentralbyrå. https://www.ssb.no/historisk-statistikk/folketellinger/folketellingen-1910/_attachment/inline/49be0de5-bf84-4851-9b83-c9ad683520fa:adc600ec7e5f19b33bc68138fc7e8ad0bdf9ba4e/nos_v_182.pdf.

«Folketelling 1900 for 0423 Grue herred», u.å. Digitalarkivet.

<https://media.digitalarkivet.no/view/37060/2006>.

Gottlund, C. A. *Dagbok över mina vandringar på Wermlands och Solörs finnskogar 1821: vandringar, åren 1821 och 1822 ...* Kirkenær: Gruetunet museum I samarbeide med Finska Litteratursällskapet Helsingfors, 1986.

[https://www.nb.no/search?q=oaiid:"oai:nb.bibsys.no:999207219074702202"&mediatype=bøker](https://www.nb.no/search?q=oaiid:).

Heggstad, Leiv. *Norsk lesnad: landsmaaastillegg til Pauss og Lassens læsebog i modersmaalet*. Kristiania: Steen'ske Bogtrykkeri og Forlag, 1906.

http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2014071808064.

Pauss, B. *Læsebok i morsmaalet: Første bind for middelskolen*. Kristiania: Steenske Forl, 1907. http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2008082100021.

Sundt, Eilert. *Beretning om Fante- eller Landstrygerfolket i Norge.: Bidrag til Kundskab om de laveste Samfundsforholde*. Andet Oplag. Christiania: Trykt hos J. Chr. Abelsted, 1852. http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2008090903001.

Avsklipp:

Halden Avis. 05.09.1902

<https://www.nb.no/items/b4ef0bb431d3a0987e943a5d1a08a47b?page=1&searchText=finnskogen>

Hedemarkens Amtstidende. «Nogle Ord om en Kjørevei over Brandvolds Finskog».

06.10.1882

<https://www.nb.no/items/22ade675840deccf8035a212de96eac3?searchText=&page=0>

Hedemarkens Amtstidende. «Taterne». 14.03.1893

<https://www.nb.no/items/62e7759d6556bce0fbee0857e859f153?page=1&searchText=taterne>

Hedemarkens Amtstidende. «Finskogen». 20.07.1894

<https://www.nb.no/items/2b299a1c7d0e43a5d9486984e989c710?page=1&searchText=>
=

Hedemarkens Amtstidende. «Finskogen». 27.07.1894

<https://www.nb.no/items/c418d207793365815f6041ec9274532b?searchText=&page=1>

Hedemarkens Amtstidende. 26.08.1935.

<https://www.nb.no/items/285409297cc76c1f6d887d52ac8ea0b9?page=1&searchText=%22anders%20ormbergst%C3%B81%22>

Indlandsposten. «Språkstriden på Grue Finnskog». 29.11.1926.

<https://www.nb.no/items/1529fa403a7b1d779a22ed23ac43a618?page=0&searchText=%22anders%20ormbergst%C3%B81%22>

Sogns Tidende. 17.04.13

<https://www.nb.no/items/9a6e4dafa1558cbbec8347a439bfb484?page=1&searchText=finnskogen>

Sogns Tidend. 13.01.1932.

<https://www.nb.no/items/1255f8cf194a4ed164b4152ce60431d7?page=0&searchText=finnskogen>

Noe av materialet jeg har brukt i denne oppgaven faller litt mellom to stoler. Jeg har for eksempel brukt Eilert Sundts *Beretning om Fante- eller Landsrygerfolket i Norge* som kilde, og har derfor valgt å føre boken inn i kildelisten heller enn litteraturlisten.

Litteraturliste

- Anderson, Benedict. *Forestilte fellesskap: refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning*. Oversatt av Espen Andersen. Oslo: Spartacus, 1996.
http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2017070507194.
- Andresen, Astri, Sissel Rosland, Teemu Ryymin, og Svein Atle Skålevåg. *Å gripe fortida: innføring i historisk forståing og metode*. 2. utg. Samlagets bøker for høgare utdanning. Oslo: Samlaget, 2015.
[https://www.nb.no/search?q=oaiid:"oai:nb.bibsys.no:991505111084702202"&mediatype=bøker](https://www.nb.no/search?q=oaiid:).
- Aronsson, Peter, Narve Fulsås, Pertti Haapala, og Bernard Eric Jensen. «Ch. 10: The Nordic National Histories». I *The Contested Nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*, redigert av Stefan Berger og Chris Lorenz, 256–82. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008.
- Bladh, Gabriel, Lena Gribing, Lars-Olof Herou, Nils Holmdahl, Milla Kujala, Birger Nesholen, Rolf Rønning, mfl. *Det skogfinska kulturarvet*. Redigert av Maud Wedin, Lars-Olof Herou, og Lennart Stenman. Falun: FINNSAM i samarbeid med Finnbygdens Förlag, 2001.
- Brandal, Nik., og Cora Alexa Døving. *Nasjonale minoriteter og urfolk i norsk politikk fra 1900 til 2016*. Redigert av Ingvill Thorson Plesner. Oslo: Cappelen Damm akademisk, 2017.
- Christophersen, H. O. *Eilert Sundt: en dikter i kjensgjerninger*. Oslo: Gyldendal, 1962.
http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2007041001067.
- Delaney, Carol, og Deborah D. Kaspin. *Investigating Culture: An Experiential Introduction to Anthropology*. 2nd ed. Chichester: Blackwell, 2011.

- Det Nordiske historikermøte. *Rapporter til den 20 nordiske historikerkongres, Reykjavík 1987: 2 : Nationale og etniske minoriteter i Norden i 1800- og 1900-tallet*. Bd. 2. Reykjavík: Sagnfræðistofnum Háskóla Íslands, 1987.
- Ellingson, Ter. *The Myth of the Noble Savage*. Berkeley, Calif: University of California Press, 2001.
- Engen, Thor Ola. «*Ein stad skal dei så sin rug*»: bidrag til et forskingsprogram om skogsfinsk kultur og den regionale innlandskulturen i Skandinavia. Bd. nr 2-2003. Oppdragsrapport (Høgskolen i Hedmark : trykt utg.). Elverum: Høgskolen i Hedmark, 2003.
[https://www.nb.no/search?q=oaiid:"oai:nb.bibsys.no:990321774454702202"&mediatype=bøker](https://www.nb.no/search?q=oaiid:).
- , red. «Kulturell identitet og regional utvikling», 2002.
<http://hdl.handle.net/11250/134040>.
- Eriksen, Knut Einar, og Einar Niemi. *Den finske fare: sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860-1940*. Oslo: Universitetsforlaget, 1981.
http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2014013008115.
- Fussell, Paul. *Abroad: British Literary Traveling between the Wars*. New York: Oxford University Press, 1980.
- Gulbrandsen, Trygve. *Ingen vei går utenom*. Oslo: Aschehoug, 1935.
http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2013072306086.
- Hitching, Tonje Raddum, Anne Birgitta Nilsen, og Aslaug Veum. *Diskursanalyse i praksis: metode og analyse*. Kristiansand: Høyskoleforl, 2011.
[https://www.nb.no/search?q=oaiid:"oai:nb.bibsys.no:991113091744702202"&mediatype=bøker](https://www.nb.no/search?q=oaiid:).
- Johansen, Annikken. «‘At sådan ukrutt måtte ganske utryddes’: om de finske innvandrerne på Østlandet på 1600-tallet, og deres møte med det norske bondesamfunnet». AJohansen, 2014. <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/42447/Om-skogfennene.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Jubileumskomiteén for skolenes 250 års feiring i Grue. *Skolene i Grue gjennom 250 år 1739-1989*. Kirkenær: Jubileumskomiteén for skolenes 250 års feiring i Grue, 1989.

http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2015072308106.

Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget*. 2. utg.

Oslo: Universitetsforlaget, 1999. http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2008090300018.

Kommunal- og regionaldepartementet. *Nasjonale minoriteter i Noreg: om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar*. Bd. nr. 15 (2000-2001).

St.meld. ... (trykt utg.). <Oslo>: Departementet, 2000. http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2011031106164.

Kraft, Jens. *Topographisk-Statistisk Beskrivelse over Kongeriget Norge af Jens Kraft.: Første Deel. [Det Søndenfjeldske Norge. I, II, III]*. Christiania: Trykt hos Chr. Grøndahl,

1820. http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2018071348045.

Lie, Einar, og Hege Roll-Hansen. *Faktisk talt: statistikkens historie i Norge*. Oslo:

Universitetsforl, 2001.

[https://www.nb.no/search?q=oaiid:"oai:nb.bibsys.no:990114414534702202"&mediatype=bøker](https://www.nb.no/search?q=oaiid:).

Lindtorp, Olaf. *Finnskogens folk*. Bd. 4. Kansatieteellinen arkisto. Forssa: Noregs boklag,

1940. http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2014101408186.

Lund, Erik. *Historiedidaktikk: en håndbok for studenter og lærere*. 5. utg. Oslo:

Universitetsforl, 2016.

[https://www.nb.no/search?q=oaiid:"oai:nb.bibsys.no:999919825401502202"&mediatype=bøker](https://www.nb.no/search?q=oaiid:).

Melve, Leidulf. *Historikerens arbeidsmåter*. Redigert av Teemu Ryymin. Oslo:

Universitetsforl, 2018.

Moen, Bente Bolme, og Anne C. Bonnevie Lund. *Nasjonale minoriteter i det flerkulturelle Norge*. Trondheim: Tapir akademisk forl, 2010.

[https://www.nb.no/search?q=oaiid:"oai:nb.bibsys.no:991018686854702202"&mediatype=bøker](https://www.nb.no/search?q=oaiid:).

- Niemi, Einar. «Kapittel 1: Regimeskifte, innvandrere og fremmede». I *I nasjonalstatens tid, 1814-1940*, 2:11–47. Norsk innvandringshistorie. Oslo: Pax, 2003.
- . «Kapittel 4: Skogfinnene - En stat i staten?» I *I nasjonalstatens tid, 1814-1940*, Bd. 2. Norsk innvandringshistorie. Oslo: Pax, 2003.
- Niemi, Einar, Jan Eivind Myhre, og Knut Kjeldstadli. *I nasjonalstatens tid, 1814-1940*. Bd. B. 2. Norsk innvandringshistorie. Oslo: Pax, 2003.
[https://www.nb.no/search?q=oaiid:"oai:nb.bibsys.no:990314757444702202"&mediatype=bøker](https://www.nb.no/search?q=oaiid:).
- Opsahl, Erik, og Sølvi Sogner. *I kongenes tid, 900-1814*. Bd. B. 1. Oslo: Pax, 2003.
[https://www.nb.no/search?q=oaiid:"oai:nb.bibsys.no:990314756984702202"&mediatype=bøker](https://www.nb.no/search?q=oaiid:).
- Rattansi, Ali. *Racism: A Very Short Introduction*. Bd. 161. Very Short Introductions. Oxford: University Press, 2007.
- Raaberg, Dag. «Diskriminering av skogfinner som minoritet». I *Innsyn i kvensk historie språk og kultur: seminarrapport Tromsø mars 2002*, 181–86. Tromsdalen: Norske kveners forbund, 2003.
- Sandvik, P., Chr. Ramseth, Jon Rud, Hagbart Stav, Andreas Raknerud, og Elias Trætteberg. «Kirkesanger O. Qvale». *Norsk skoletidende* 28, nr. 32 A (1896).
<https://www.nb.no/items/9183ed5a0a56db4d4cdd11af3f95f4bb?page=513&searchText=Qvale>.
- Schaanning, Espen. «Om å bruke Foucault: Fire metodestrategier». I *Grep om fortiden: perspektiver og metoder i idéhistorie*, 87–100. Oslo: Cappelen Damm akademisk, 2017.
- Stockfleth, Nils Vibe. *Bidrag til Kundskab om Qvænerne i Kongeriget Norge*. Christiania: Forlagt af CADybwad, 1848. http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2008111303003.
- Sven R Gjems. *Solørlaget i Oslo 100 år*. Våler i Solør: Solørforl, 1996.
http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2010061503015.

Sørensen, Øystein. *Kampen om Norges sjel*. Bd. 3. Oslo: Aschehoug, 2001.

[https://www.nb.no/search?q=oaiid:"oai:nb.bibsys.no:990115011464702202"&mediatype=bøker](https://www.nb.no/search?q=oaiid:).

Tveit, Knut. *Allmugeskolen på Austlandsbygdene 1730-1830*. Bd. 6. Studier i jus og samfunnsvitenskap (trykt utg.). Oslo: Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning, NAVF : Universitetsforlaget, 1990. http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2010071408041.

Tønnessen, Eva. «Glad for ny rasisme-artikkel på Store norske leksikon». Nettavis. Khrono, 26. januar 2019. <https://khrono.no/a/255779>.

Utdanningsdirektoratet. «Kjerneelementer - Læreplan i historie – fellesfag i studieforberevende utdanningsprogram (HIS01-03)». Åpnet 7. mai 2021. <https://www.udir.no/lk20/his01-03/om-faget/kjerneelementer?TilknyttedeKompetansemaal=true>.

Østberg, Kristian. *Finnskogene i Norge*. Grue: Solør-Odal historielag, 1978. http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2009021704024.

